BABYLON

Číslo 3-4 ROČNÍK XX • STUDENTSKÝ LIST PRO SENIORY • 15.- Kč na akademické půdě zdarma • 20. červen 2011

Die Unterscheidung

Sie lassen Bäume brennen,
Machen einzelne Menschen zu halben,
Lassen Kühe kalben
Und lassen uns die Kühe und Kälber
beim Namen nennen.

Ondřej Cikán

Antropokreace

Vážení čtenáři,

tohle číslo mělo vyjít už před týdnem, ale jelikož jsme toho už měli všichni dost, udělali jsme výjezdní zasedání redakce v Karwendelgebirge. Vylezli jsme k Pfeishütte a šli dál, lilo jako z konve, Škoda vytáhl láhev aquavitu, nechutný norský kořalky, kterou přivezl Hájek, nikdo to nechtěl pít, ale pak se do nás dala taková zima, že nebylo zbytí, láhev byla v mžiku prázdná, déšť přešel ve sněžení, do toho padaly kusy ledu a najednou se před námi vynořil pomníček, na kterém stálo, že na tom místě 3. října zahynuli ve sněhové bouři čtyři Norové. Ta kořalka byla halucinogenní, což se potvrdilo, když jsme se vrátili do boudy a dali jsme si místní obstler z radosti, že jsme se zachránili, pak druhý, třetí atd., až se Machovi, krátce předtím, než na židli zcepeněl, zjevila Panenka Maria, protože začal, neznaboh, klít a nadávat, až ho hostinská, která to vztáhla na sebe, vzala přes hlavu, a i jinak byla ten večer legrace, jak ví ještě Drda, Topol, Horník a já. Ale k věci.

Do tohoto čísla jsme udělali rozhovor s Josefem Čermákem, jehož ředitel v Odeonu nesnášel, když se na poradách mluvilo o knihách, což je skoro stejně geniální, jako když Čumba dělal v Divadelním ústavu správce počítačové sítě, než po roce zjistili, že tomu vůbec nerozumí.

Na straně tři Honza Machonin, který už je druhým rokem v Moskvě a pomalu se z něj stává opět Rus, popisuje ducha Petrohradu a jako kdyby psal o Mexico City – taky se pomalu propadá zpět do bažin, v kterých jsou taky utopeny kosti mnoha nebožáků.

Nad ním se Mátoha rozčiluje nad osudem Štvanice, kterou nechali zdejší idioti zbourat, ačkoli podobné zařízení v Evropě už nenajdete. Hned vedle píše Honza Hájek o pamětech architekta Jana Sokola, který měl zhruba stejně ambivalentní vztah k rakouské monarchii, k první republice, protektorátu nebo ke komunistickému režimu, což dokládají i jeho realisace: železniční vagon pro Stalina, reflektář pro ostatky sv. Vojtěcha, memoriální kostel sv. Tomáše Bati ve Zlíně.

Na straně šest nevynechejte přednášku K. P. Liesmanna o blízké budoucnosti, kdy se „náhodnost zrození a jedinečnost bytí stane hanbou.“ A to bude teprve začátek. K tomu viz komentář na titulní straně, zatímco o stranu dál se Placák strefuje do Paxtonova fašistického minima.

Vídeňsko-operní přílohu otevírá rozhovor se sběratelem Rusalek režisérem Rudolfem Roučkem, který rozprodává zděděný barák, aby mohl den co den jezdit za operou po celé Evropě, ačkoli se najdou i takoví, kteří za večer stihnout zářezy dva.

Rakouskou část přílohy vám připravil náš vídeňský dopisovatel Ondřej Cikán, který tvrdí: „Neobsaďte Babylon.“ Babylon tentokrát výtvarně doprovodil vídeňský jurodivec Diefanbach, který proti alkoholu, tabáku, kávě kladl lásku, přírodu, tanec a hudbu. Šílenec.

Příště se sejdeme, nebudeme-li vystaveni antropotechnologii, v září příštího školního roku. Má se člověk vůbec na to těšit?

Z cyklu Per aspera ad astra, 1892, kombinovaná technika, plátno — Karl Wilhelm Diefenbach

Fučíku, k noze!

Minulý týden zemřel španělský spisovatel, scénárista, politik Jorge Semprún (1923). Nutno dodat, že Semprún napsal většinu svých děl francouzsky, v mládí byl komunistou, přežil Buchenwald a miloval střední Evropu. Zejména blízké mu byly Čechy – podílel se jako scénárista na filmu *Doznání*, který natočil Costa Gavras podle Londonovy stejnojmenné knihy, intenzivně se zabýval dílem Franze Kafky a jedním z hlavních hrdinů jeho románu *Bílá hora* je český emigrant Karel Kepela.

Jorge Semprún se narodil v roce 1923 v Madridu. Jeho dědeček z matčiny strany Antonio Maura byl za krále Alfonse XIII. předsedou konservativní vlády. Z otcovy strany byli jeho příbuznými aristokraté a politici z rodů Cabarrúsů a Pombů.

Spisovatelův otec stál ale na straně republikánů proti Francisku Frankovi, občanskou válku přečkali v Haagu a po caudillově vítězství se do Španělska již nevrátili.

Jorge Semprún se jako mnozí španělští emigranti zapojil do protinacistického odboje a zároveň vstoupil do ilegální komunistické strany. Padl ale gestapu do pasti a v rocce 1943 byl deportován do koncentračního tábora Buchenwald. Na konci války se dvaadvacetiletý Semprún zúčastnil táborového povstání a hromadného útěku vězňů. Podle vyprávění ho našli kdesi u Výmaru dva američtí vojáci – shodou okolností židovského původu – a divili se, že má Semprún tak dobrou náladu.

Koncentrační tábor se pak do značné míry stal jeho literárním tématem, se zkušeností se mnoho let obtížně vyrovnával. S touto jeho životní kapitolou je spojeno i nikdy neprokázané nařčení jeho vlastního bratra Carlose, že Jorge byl v koncentráku kápem. Stéphane Hessel, autor dnes populárního spisku *Indignez vous!*, v této spouvislosti zmínil, že komunisté v Buchenwaldu projevovali minimální solidaritu s ostatními vězni, ale Semprúnovo kápovství ani nenaznačil.

Zato po válce začal být Jorge Semprún velmi aktivním komunistou, jezdil s francouzskými delegacemi do Sovětského svazu i do Československa. Zastával v partaji vysoké funkce a údajně se v roce 1950 podílel na vyloučení Marguerite Durasové a dalších ze strany. Od padesátých let ovšem začal zároveň kritizovat Sovětský svaz, veřejně mluvil o procesech a okupaci Maďarska. V roce 1964 ho francouzští komunisté sami vyloučili ze svých řad.

Od poloviny šedesátých let se věnoval psaní románů a scénářů. Do češtiny byly přeloženy dvě knihy z cyklu, ve kterém reflektuje zkušenost koncentráčníka a komunistické mládí: *Velká cesta* a *Psaní nebo život*. V roce 2004 vyšel jeho román *Bílá hora*, kde hrají důležitou (nikoliv hlavní) roli zmíněná česká témata – mezi protagonisty se objevuje český emigrant Kepela a jeho milenka-agentka, nebo pes jménem Fučík. Děj se ve vzpomínkách vrací do Prahy a do Karlových Varů a nechybí ani odkazy k českým dějinám.

Na konci osmdesátých let byl Semprún ministrem školství ve vládě Felipeho Gonzáleze a zároveň se z něj stal vášnivý obhájce spojené Evropy a Evropské unie. V roce 2003 napsal svůj první román ve španělštině *Dvacet let a jeden den* (Veinte años y un día).

-sš-

Technika mechorostů

Při konstrukci člověka je třeba vycházet z toho, že jeho vývoj od primátů v paleocénu není dosud uzavřen – člověk je otevřená otázka. Je to živý organismus, který se vyvíjí odněkud někam a třeba zase zpět, kterýžto názor zastával pražský rodák Gabriel von Max, podle kterého na počátku evoluce stál člověk a na jeho konci opice, což považoval za pozitivní vývoj.

Můžeme to ale třeba vzít i z botanické stránky. Stejně dobře jako k opicím, může evoluce nabrat směr k rostlinám. Jejich nepopiratelnou výhodou je, že nemají srdce ani mozek, ani jiné problematické vnitřní orgány. Jejich existence je vyvážená, zatímco složitější organismy jsou náchylnější k nemocem a ke zkratkovitému jednání.

Jejich rozmnožování je navíc kultivované, bezpečné a prosté prvků zvířecího páření. Například u mechorostů, kde ze spóry vyrůstá vláknitý prvoklíček, na kterém se tvoří pupeny, z nichž vyrůstají lahvicovité zárodečníky s vaječnou buňkou a kulovité nebo kyjovité samčí pelatky, jejichž spermatozoidy se za vlhka pomocí dvou bičíků snadno dostávají k zárodečníkům. Celý proces pak může urychlit agrokultura – secí stroje, mlátičky, vazače, kombajny.

Bude třeba polidštit květinové záhony. Nahradit jedince tulipány, rozvrhnout společnost – v pravidelných rozestupech, řádcích a záhonech, sestavených do různých obrazců podle oku lahodících barevných škál.

Socializovat geneticky upravenou kukuřici. Vypěstovat jedince zdravého jako řepu. Soustředit ekonomii, politologii, sociologii, psychologii a demografii na kultury kedlubnů, dýní a okurek. Na základě terénního výzkumu zelinářské zahrady vytvořit universálně platný sociální model.

Vyplít záhony. Odstranit alkoholiky, prostitutky, obézní, chodce na červenou. Zasadit ředkvičky, mrkve a saláty. Harmonie, symetrie, geometrie. Chránit zeleninu před slimáky. Izolovat kverulanty, pokutovat pesimisty.

V chovech uplatnit přísné hygienické normy. Eliminovat náhodnost reprodukce selekcí. Rozmnožování provádět pod státním dozorem vyškolenými inseminátory v domech národní reprodukce. Změnou harmonogramu splátek upravit porodnost, sanací nefunkčních aktiv posílit produkční efekt tarifů. Zajistit standardní čipovou výbavu. Z ekodůvodů vykupovat v tělech náhodně inseminovaných organismů roztrhaná embrya, aby nedocházelo ke znehodnocení dále využitelného biomateriálu. Aplikovat technologii vratných obalů. Stimulovat biopáry. Humanizovat planetu. Zneškodnit kazisvěta, vymýtit neproduktivní myšlení.

Zdokonalit pohyb člověka jako kloubového mechanismu opatřeného klikou, vahadlem a ojnicí. Napodobit pravidelný chod stroje. Při konstrukci lidského těla využít mechanických vlastností dřeva, hustotu, pružnost, vlhkost, pevnost a tvrdost. Zvýšit tažnou sílu lidského jedince.

Rozšířit lidská práva.

Zajistit ochranu člověka před neodbornou manipulací, přepětím, nedostatkem kapalin a mazání, elektrickým zkratem, či mechanickým poškozením. Ve vztazích mezi zaměstnanci dodržovat správné technologické postupy.

Sjednotit teorii s praxí.

Zavést v přírodě demokracii. Nahradit včelí královnu ministerskou předsedkyní.

V rámci optimalizace výroby, nabídky a poptávky je třeba upravit životní cyklus výrobku. Stanovit zákonem věkovou hranici, analýzou trhu stimulovat spotřební emoce.

V oblasti vzdělávání a kultury nasadit biotechnologie. Zvýšit konkurenceschopnost literatury, provést kolonoskopii. Pro optimalizaci kulturní politiky posílit funkci a účinnost mechanosenzorů. Soustředit se na pach, chuť, barvu, zvuk, tvar.

Konstruktér bude konstruovat, umělec dělat umění, sportovec sportovat ...

Šetřit čas. Aplikovat vědu.

Od zvídavosti k důvěřivosti.

Idioti všech zemí spojte se!

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, misere nobis.

Toho Picáka mi sem nevěšte!

Rozhovor Babylonu s překladatelem a literárním historikem Josefem Čermákem

Co říkáte chystanému zvýšení DPH na knihy?

Víte, já jsem s knihami, v nakladatelství, pracoval celý život, a tak vím, že se tyhle tendence opakovaly čas od času i za minulého režimu. Ale už tehdy se tradovalo úsloví, že když se zdraží pivo a knihy, tak režim padne, a prý to brali vážně i na ÚV. Takže ke zdražení vlastně tenkrát nikdy nedošlo. Ale vážně řečeno: důležitá je myslím otázka, jestli kniha je svou podstatou skutečně stejné zboží jako káva nebo bůček. Jestli se toto pojetí prosadí, bude to pro kulturu rána.

Jaká byla vaše zkušenost s vydáváním knih před listopadem 89?

Pracoval jsem v Odeonu od samého počátku, od podzimu 1952, kdy vzniklo přípravné pracoviště, celých 38 let. Byl jsem přijatý do redakce bohemistiky. To byla cenná zkušenost, naučil jsem se například, jak odborně vydávat texty a komentáře české klasiky. Pak jsem byl krátce v anglo-americké redakci, potom delší dobu v německé, odkud jsem odešel do redakce hispanistiky. Tam se nám podařilo vytvořit hispanistický boom 60. let, vyznačený jmény Borges, Cortázar, García Márquez, Fuentes, Vargas Llosa, Sábato a další, vesměs samými Latinoameričany. Literatura z Frankova Španělska byla totiž dlouhá léta tabu, v 50. letech se vydávaly jen knihy španělských komunistických emigrantů, žijících většinou v Moskvě, první kniha autora žijícího ve Španělsku směla vyjít až roku 1959. Naproti tomu Latinská Amerika byla považována za revoluční kontinent, a tak mohli vycházet i autoři, kteří ideologickým nárokům u nás zdaleka nevyhovovali.

Jak fungoval pozdější Odeon v padesátých letech?

Nakladatelství – kolos s oficiálním názvem Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (SNKLU) – vzniklo jako součást zestátňování soukromého sektoru, na troskách soukromých nakladatelství. Do mrtě byl napodoben sovětský systém, vytvořena obdoba moskevského nakladatelství stejného zaměření, navíc slepenec literárního, hudebního a výtvarného nakladatelství. Ta sovětizace šla zpočátku tak daleko, že například spisy ruských klasiků se překládaly tak, že se doslova přebíraly i vysvětlující poznámky, což vzhledem k rozdílné kulturní úrovni čtenářského publika působilo i směšně. Sovětizací byl poznamenán i nakladatelský žargon: jednotlivé redakce se nazývaly kolchozy, velké místnosti, v níž redaktoři zprvu ve velkém počtu seděli, se říkalo kravín.

Nakladatelství jako JZD?

No, byli jsme státem dělníků a rolníků. – Skupina vedoucích pracovníků přišla do nakladatelství ze Svobody (pozdějšího Státního nakladatelství politické literatury), byli to odchovanci tamější první dámy Jarmily Prokopové. Redakce byla početně přehuštěna: šéfredaktor Jan Řezáč měl dva zástupce a pět redakčních úseků mělo vedoucí redaktory. Pečlivě se dbalo, aby byl v přibližné rovnováze počet straníků a nestraníků. Atmosféra byla v prvních letech velmi dusná. Šlo o to, zavést nový způsob nakladatelské práce, odlišný od praxe *buržoazních* nakladatelství v minulosti. U překladové literatury byla zavedena redakční kontrola překladu s originálem. Záměrem bylo to, aby neprošlo nic závadného, ale na druhé straně se tímto způsobem vypěstoval systematický způsob redakční práce, s nímž byl po letech spojen rozvoj odborné kritiky překladu, který trvá dodnes. Jinak byla počáteční léta nesmírně zbyrokratizovaná. Všechny nás pronásledoval fantom školení. Nějaký čas jsme všichni vyplňovali takzvané grafikony cykličnosti, v nichž se po hodinách vyplňovalo, co děláme. S tímto dokumentem skoncoval výstup jednoho kolegy, který se na schůzi s vážnou tváří přihlásil a řekl: „Ten grafikon je dobrý, až na to, že mi tam chybí kolonka pro plánování toho plánování.“

Kdy se to začalo měnit?

Kolem roku 1956, když po XX. sjezdu sovětských komunistů nastávala „obleva“. Znát ji bylo v některých časopisech, zejména v brněnském *Hostu do domu,* a do edičních plánů začínaly pronikat zajímaví autoři (Morgenstern a podobně). Uvolnění přineslo také Kafku, když ve *Světové literatuře* vyšla pozoruhodná Eisnerova studie. Mladí marxisté (Sviták, Dubský) začali připomínat mladého Marxe a komentovat západní literaturu odbornou i beletrii. Vedení partaje to postřehlo a začalo i v tisku polemizovat a zakročovat. Kafka se čím dál víc stával kamenem úrazu. S obsáhlým útokem tehdy v novinách vystoupil aparátčík Sedlák. Příznivci Kafky však začali uvažovat o zřízení jeho muzea nebo o uspořádání konference. Když s návrhem na konferenci přišli zasloužilý člen strany a ředitel Ústavu marxismu-leninismu Reimann a šéf fakultní germanistiky Goldstücker, došlo po vleklých jednáních, jichž se tajně účastnili i ideologové z NDR, k souhlasu s uspořádáním konference. Očekávaný výsledek, jejž si obě strany od konference slibovaly, se však různil. Partaj si představovala, že kafkovský boom zatrhne, pořadatelé si slibovali aspoň střízlivou rehabilitaci velkého spisovatele a pražského rodáka. Kafka to nakonec na konferenci vyhrál, i když pro vlastní bádání a poznání Kafkova díla konference mnoho nového nepřinesla. Reimann, který už předtím publikoval své názory na Kafku v NDR, prezentoval Kaf-

pokračování na straně 4

Vážení čtenáři

máte dost tuctových provozoven, stále dokola stejně blbých barů, kde je přirážka za nudu a hloupost?

Navštivte pohostinné zařízení **U Budyho**! které čerstvě provozuje redakce Babylonu

RUM ZA DVACET
CHLEBA SE ŠKVARKAMA ZA DESET

Adresa - bez adresy, Libeňský ostrov, dále k doptání
www.facebook.com/ubudyho

ANTIKVARIÁT
Eva Kozáková

Myslíkova 10, 120 00 Praha 2
tel.: 224 917 862

otevřeno pondělí – pátek
9 – 18
nákup knih
10 – 12 14 – 16

technická, odborná a cizojazyčná literatura
skripta, slovníky, učebnice
beletrie, poesie
grafika, fotografie, pohlednice

antikvariat_kozakova@seznam.cz

Boskovice

7. - 10. července 2011

ČTVRTEK 7. 7.

16.00 Muzeum Boskovicka – vernisáž výstav
– Milan Cais: Pod kůží
– Gabriela Kontra, Dora Kubíčková
Lidé věznění v 50. letech 20. století
– Ladislav Babuščák, Milica Fischerová: Arkáda
17.00 Skleník – zahájení festivalu
Preßburger Klezmer Band (SK)
17.30 Kino Panorama
Nadace Film a sociologie uvádí...
19.00 Synagoga
Ruach (HU)
19.30 Kino Panorama
Zločiny komunismu I.
Sny o tátovi (ČR 2010, režie: Josef Císařovský, 58min.)
Jistota nejhoršího (ČR 2007, režie: Aleš Kisil, 58min.)
21.00 Skleník
Blues Alive Boskovice 2011
Jack Cannon (HU)
Bluesweiser (SK)
Beňa a Ptaszek (SK/CZ)
21.30 Kino Panorama
Filmové školy uvádějí I.
Vyšší odborná škola filmová Zlín
Soukromá vyšší odborná škola filmová Písek
Akademie Miroslava Ondříčka Písek

PÁTEK 8. 7.

09.00 Kino Panorama
Filmové školy uvádějí II.
Vysoká škola můzických umení Bratislava
09.30 Všehodílna
Hrací a odpočinkový koberec pro děti
10.00 Muzeum Boskovicka
Prohlídka židovské čtvrti
10.00 Všehodílna
Kresba v ulicích židovského města
11.00 Kino Panorama
Koralína a svět za tajnými dveřmi (USA, 2009, režie: Henry Selick, 100 min.)
11.00 Všehodílna
Řemeslná a výtvarná dílna pro všechny
13.00 Všehodílna
Čtení pohádek nejen pro školkové děti
14.00 Kino Panorama
Profil režiséra Martina Hollého
Signum laudis (Československo 1980, režie: Martin Hollý ml., 85 min.)
15.00 Všehodílna
Čtení pohádek nejen pro školkové děti
15.30 UNI scéna za muzeeem
Nikola Brasko, Vobezduch, Biorchestr, Martina Trchová Trio, Jananas
16.00 Všehodílna
Přednáška Ondřeje Netíka
Kletba masmédií – zneužitá moc příběhů
16.30 Kino Panorama
Jaroslav Riedel uvádí PPU ve filmu
16.30 Bílkova č. 7
Divadla D'Epog – Naše vykleštěné sny
17.00 Zámek
Boskovický Hřebínek
Divadlo Tramtárie Olomouc – O pračlověkovi
17.00 Všehodílna
Čtení pohádek nejen pro školkové děti
17.30 Antikvariát
Pouliční představení dramatické dílny
Příchody a odchody
18.30 Kino Panorama
Ozvěny festivalu Jeden svět
Filmy Michala Grigy
19.00 Synagoga
Tohorobův Lipet Grund
19.00 Skleník
česko-německá jazzová scéna
Jazz Base, Tomáš Veselý Radek Zapadlo duo, Marek Novotný Quintet, Hands On Strings (D), Anne Munka Quartett (D)
21.00 Letní kino
DVA, Allstar Refjúdží Band, Prago Uion + Livě band, Los Caparos (Izr), 21.00 Kino Panorama, Profil režiséra Martina Hollého
Tichá bolest (ČR 1990, režie: Martin Hollý ml., 95 min.)

SOBOTA 9. 7.

09.00 Kino Panorama
Šestnácté putování pohádkovým světem
09.15 Muzeum Boskovicka
Cyklovýlet
09.30 Všehodílna
Hrací a odpočinkový koberec pro děti

10.00 Muzeum Boskovicka
Prohlídka židovské čtvrti
10.00 Farská zahrada
Líga boSKovické improvizace
10.00 Všehodílna
Kresba v ulicích židovského města
Řemeslná a výtvarná dílna pro všechny
10.30 Kino Panorama
Den polského filmu
Beat of Freedom (Polsko 2010, režie: Wojciech Słota, Leszek Gnoiński, 75 min.)
11.00 Všehodílna
Čtení pohádek nejen pro školkové děti
12.00 Farská zahrada
Ukázka hliněných omítek
12.15 Kino Panorama
Den polského filmu
Generál Nil (Polsko 2009, režie: Ryszard Bugajski, 121 min.)
13.00 Všehodílna
Čtení pohádek nejen pro školkové děti
14.00 UNI scéna za muzeeem
Kauflant, Atlantic Cable, Plum (PL)
Houpací koně, Take Death, Please The Trees
14.00 Hrad
Tichý jelen - Richard 3
Lachtaní divadlo- Wanted Roy Bean Eintopf Western
Divadlo DNO - Svět podle Fagi
Vosto5 Standartní kabaret
14.30 Kino Panorama
Přednáška o československé plakátové škole, jednotlivých autorech a provedení webovými stránkami Terryho Ponožek, kde je 10.000 druhů plakátů.
15.00 Všehodílna
Čtení pohádek nejen pro školkové děti
15.15 Farská zahrada
Jana Michalcová
15.45 Kino Panorama
Den polského filmu
Výslech (Polsko 1982, režie: Ryszard Bugajski, 118 min.)
16.00 Farská zahrada
Divadelní soubor KROK
17.00 Všehodílna
Čtení pohádek nejen pro školkové děti
18.00 Kino Panorama
Den polského filmu
Tři kámoši (Polsko 2008, režie: Annoa Ferens, Ewa Stankiewicz, 107 min.)
19.00 Synagoga
MCH Trio
19.00 Skleník
česko-německá jazzová scéna
Inner spaces (CZ/PL), Jiří Šimek Trio, Schulbus (D)
Worb 4 (D)
20.00 Kino Panorama
Den polského filmu
Puškvorec (Polsko 2009, režie: Andrzej Wajda, 85 min.)
21.00 Letní kino
The Plastic People Of The Universe
Cukunft (PL)
Garage
The Chancers
21.45 Kino Panorama
Den polského filmu
Druhá strana mince (Polsko 2009, režie: Borys Lankosz, 96 min.)

NEDĚLE 10. 7.

09.00 Kino Panorama
Profil režiséra Martina Hollého
Zámek v Čechách (ČR 1993, režie Martin Hollý ml., 92 min.)
10.00 Muzeum Boskovicka
Prohlídka židovské čtvrti
11.00 Synagoga
Československé komorní duo (CZ/SK)
11.00 Kino Panorama
Zločiny komunismu II.
11.30 Bílkova č. 7
Inscenace složená z textů Daniila Ivanoviče Charmse
Nepovedené představení
13.00 UNI scéna za muzeeem
Bouchací šrouby, Hvozd (SK), Nedělní lidé, Budoár staré dámy
13.00 Farská zahrada
Tomáš Běhal - Baba Yaga
Loutky bez hranic - Jabloňová pohádka
Taneční divadlo Honzy Pokusila
Karolína Kamberská -Říkadla a křikadla
13.00 Kino Panorama
Filmové školy uvádějí III.
FAMU Praha
18.00 Sokolovna
Divadlo Naboso - Jáchym Topol: Uvařeno
21.30 Letní kino
Náměstí spasitele (Polsko, 2006, režie: Krzysztof Krauze, 105 min.)

Polský institut

www.polskyinstitut.cz
Malé náměstí 1, 110 00 Praha 1,
e-mail: praga.ip.sekretariat@msz.gov.pl
tel. informace 224 214 708,
sekretariát 224 212 274

informace, čítárna novin a časopisů
letní otvírací doba:
po – čt: 10.00–16.00, pá: 10.00–15.00

knihovna, tel.: 224 214 709
letní otevírací doba:
út: 14.00 – 16.00, čt: 14.00 – 16.00,
pá: 11.00 – 14.00
od 14. 7. do 12. 8. bude knihovna uzavřena!

Program červenec a srpen 2011

Kulturní program v České republice spojený s polským předsednictvím v EU od 1. 7. 2011 sledujte nana **www.polskyinstitut.cz**

Výstavy
15. června – 6. září
Obrazy prostoru: Scénografie profesora Andrzeje Markowicze a jeho studentů
Polský institut

1. července – 31. srpna
Polsko z LOTu ptáka
Výstava unikátních leteckých snímků Polska fotografa Kacpra Kowalského, laureáta ceny World Press Photo, na plotě Velvyslanectví Polské republiky.
Valdštejnská 8, Praha 1

Divadlo
22. července – 21.00 hod.
Divadlo Kana: Kam?!
V rámci Mezinárodního festivalu outdoorového a pouličního divadla Za dveřmi
Ovocný trh, Praha 1

Hudba
8. srpna – 19.30 hod.
Letní slavnosti staré hudby: Král přichází
Španělský sál Pražského hradu

KURZY POLŠTINY 2011 – 2012:
3. 10. 2011 – 11. 2. 2012, 13. 2. 2012 – 23. 6. 2012
Zápis probíhá v knihovně IP od června do konce září.
Nabízíme kurzy pro začátečníky, pokročilé a rodiče s dětmi.
Cena: 3500 Kč za jeden semestr.
Slevy 50 % pro žáky, studenty, důchodce a rodiče na rodičovské dovolené.
Podrobné informace o možnostech zápisu do kurzu na tel. 224 214 709 (úterý, čtvrtek, pátek – Beata Mocová)
nebo na www.polskyinstitut.cz

Asistence o.s.
při Jedličkově ústavu a školách v Praze

Nabízíme možnost spolupráce při pomoci studentům a absolventům Jedličkova ústavu a škol. Jedná se o přípravu do školy, učení se cizím jazykům, doprovody na různorodé volnočasové aktivity, přípravu na přijímací i jiné zkoušky.

Více informací rád poskytne koordinátor dobrovolníků Erik Čipera erik@asistence.org, tel.: 739 006 382

Asistence o.s.
– s člověkem s tělesným a kombinovaným postižením hledáme jeho vlastní cestu, jak se zapojit v běžném životě.
www.asistence.org

ANTIKVARIÁT
ZTICHLÁ KLIKA

Betlémská 10-14, Praha 1 - Staré Město

NÁKUP MĚSÍCE

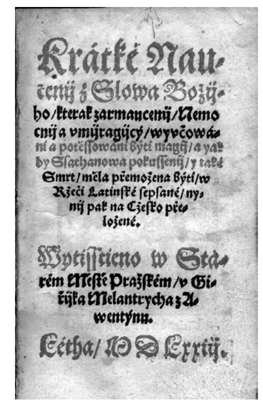

Krátké Naučenij z Slowa Božijho / kterak zarmaucenij / Nemo cnij a vmijragijcý / wyučowáni a potěssowáni býti magij / a yak by Ssathanowa pokussenij / y také Smrt / měla přemožena býti / w Řeči Latinské sepsané / nynij pak na Czesko přeložené.
Wytisstieno w Starém Městě Pražském / v Giřijka Melantrycha z Awentýnu.
Létha / M D LXXIII.

Poklad Dusse / ginač Ziádostiwý. W kterémžto každý křestianský Człowěk / pod spůsobau přijwětiwého a welmi utěsseného rozmlauwánj / wynaučen a naweden býwá: kterak má Boha poznati / geho se báti / a z celého Srdce swého milowati: Aby skrze takowé pobožné prostředky / wěčného Spasenij mohl dogijti ... Z Německé Řžeči w Czeskau přeložený / a nynij wnowě wytisstěný.

Staré Město Pražské, Jiří Melantrich z Aventýnu, 1585
12°, fol. A12-R12 (= 204 listů), Knihopis 14.106

Červeně a černě tištěný titulní list, český text gotikou, latinský antikvou, signatury, stránkové kustody, živá záhlaví, linky z ornamentů a kvítků, dvojtečky v kulatých závorkách, ozdůbky, různé rubriky, ukazující ručičky, plné iniciálky ve výši 2-6 řádků, na listu R10 dřevořez o velikosti 42 x 53 mm zobrazující seslání Ducha svatého, nadpisy kapitol, poznámky, na rubu tit. listu do dřeva řezaný erb s latinskými verši. - Titulní list potrhaný, na rubu podlepený průsvitnou páskou, při horním okraji tit. listu starý provenienční přípis z konce 17. století, list B11 propálený (cca 4 x 3 mm), místy hnědé skvrnky.

Jungmann uvádí jako překladatele Tomáše, faráře v Blanském; Knihopis uvádí 7 existujících exemplářů, tento je jeden z nich (dr. Chalupský), ostatní jsou ve státních knihovnách.
+ přívazek:
Krátké Naučenij z Slowa Božijho / kterak zarmaucenij / Nemo cnij a vmijragijcý / wyučowáni a potěssowáni býti magij / a yak by Ssathanowa pokussenij / y také Smrt / měla přemožena býti / w Řeči Latinské sepsané / nynij pak na Czesko přeložené.

Staré Město Pražské, 1573, Jiří Melantrich z Aventýnu,
12°, fol. A12-G12, H1,H2 (= dochovaných 86 listů)

Červeně a černě tištěný titulní list, český text gotikou, signatury, strákové kustody, na rubu tit. listu dřevořez představující navštívení nemocného, plné iniciálky ve volném prostoru ve výši 3-4 řádků, nadpisy kapitol, rubriky, římské číslice. - Poslední dochovaný list podlepený a uvolněný z knižního bloku, předposlední list též podlepený, list C11 v pravém dolním rohu utržený. Jungmann IV,1734 a IV,1823 uvádí pouze formát a rok vydání shodný s tímto, Rachlík ve své monografii Melantrichově uvádí jako rok vydání 1578, Knihopis toto dílo vůbec nezná, v dodatcích ke Knihopisu je popsán tento námi nabízený exemplář pocházející ze sbírky bohemik dr. Chalupského. Unikát!
Svázáno v nezdobené polokožené vazbě z konce 19. století: kartonové červenohnědé desky, hřbet z hnědé hověziny odřený.

antikvariat@ztichlaklika.cz, www.ztichlaklika.cz, tel. 222 222 079, fax: 222 220 560
Otevřeno: pondělí — pátek 10:00 — 18:00 hodin

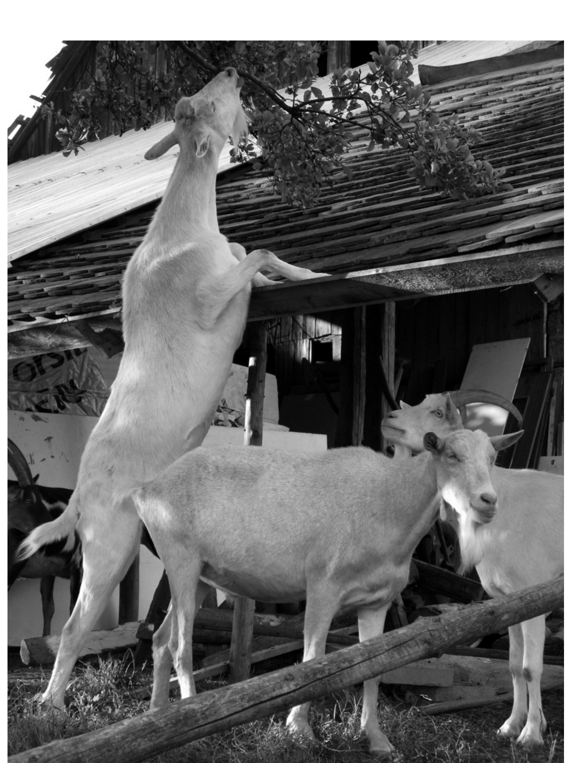

Kozí mejdan v Milkovicích

12. – 15. srpna 2011.

hudební produkce různých stylů, žánrů a provedení na dvou pódiích, autorská čtení, divadlo, promítání filmů, malování, dětské hry, přednášky, koupání, procházky po okolí

bar, čajovna, vegetariánská kuchyně, moučníky, pekařské výrobky, wc, sprchy, pivo, víno, limo, zmrzlina

chcete-li vystoupit s hudbou nebo divadlem, případně přečíst kousek ze své tvorby, nebo o někom takovém víte, neváhejte nás kontaktovat

stanování v místě mezi stromy v sadě, děti, psi a další rodinný miláčci vítáni

informace o programu na www.kozy.cz, můžete nás najít i na facebooku

Na setkání se těší Stanislav Penc, tel: 605/701081, e-mail: info@kozy.cz

P.S. Jestli víte o někom, komu by se tato informace hodila, prosím přepošlete mu ji.

Pražský výběr na Štvanici

Demolice zimního stadionu na Štvanici je nejen obrovským kulturním barbarstvím, ale bohužel i smutným dokladem barbarství doby, v níž musíme žít. Argumenty, že se už nedalo nic dělat, že začala padat střecha, že dřevěnou stavbou prostoupila hniloba a červotoč, mohou obstát jen v prvoplánových mozcích těch, pro něž minulost začíná včera a budoucnost znamená zítřejší den, těch, jejichž duše se nacházejí v ještě dezolátnějším stavu než legendární stadion.

První stadion s umělou ledovou plochou v Československu, kde se odehrálo několik mistrovství světa, na nichž československá hokejová reprezentace získala řadu cenných úspěchů, v roce 2000 vyhlášený za národní kulturní památku, podlehne demolici. Minulé úspěchy, včetně těch dosažených ve „štvanické éře", se spěšně vyjmenovávají, když se v květnu mají nalákat davy k televizním obrazovkám, aby si dokazovaly své „češství" fanděním „zlatým hochům" na hokejovém šampionátu. Zhruba čtrnáctidenní euforie však vyvane stejně snadno, jako ji vyvolá k prchavému životu mediální troubení a bubnování, které se drze ohání i výrazem „tradice".

Podle všeobecného mínění tradice vzniká a udržuje se tak nějak sama od sebe, a když někdo namítne, že je o tradice nutné zodpovědně pečovat s vynaložením značného úsilí a hlavně i peněz, dostane se mu poučení, že by šlo o zbytečné utrácení.

Ostatně, než nějaká opravdu silná tradice odumře, trvá to docela dlouho, poněvadž zpravidla ještě poměrně dlouho skomírají instituce, které tu či onu tradici udržovaly živou, a ještě poměrně dlouho žijí a působí lidé v té či oné tradici vychovaní. Tak je tomu i s naším slavným hokejem. Nechci ani v nejmenším dělat advokáta komunistickému režimu, avšak ve sportu prosazoval určitý systém práce s mládeží, vyhledávání talentů i podpory těch, kteří by jinak finančně náročný sport provozovat nemohli. Podobné systémy formují a udržují i demokratické země, což neviditelným mozkům našeho *Bratrstva kočičí pracky volného trhu* po listopadu jaksi uniklo. Skoro všechny naše hokejové hvězdy byly zatím produktem socialistického sportu, byť se mohly po pádu komunismu prosadit v zámoří, v NHL, což mohlo vyvolat mylný dojem, že se hokej začaly učit až v Kanadě nebo v Americe nebo že ho měly od narození zapsaný v genech od „Matky Přírody". České juniorské týmy, nyní složené už z těch, kteří se narodili po roce 1989, však výkonnostně klesají níž a níž, a mnozí odborníci tak věští konec zlatých hokejových časů a bijí na poplach.

A dřevěná Štvanice, místo s vlastním kouzlem i duší, tolik odlišná od banálních bezduchých multifunkčních center nebo megalomanských Hušákových O2 arén, nyní zmizela pod náporem demoličních popravčích čet. V Kanadě nebo ve Švédsku by podobný historický poklad sportovní architektury, navíc pamětníka řady slavných vítězství, dávno zrekonstruovali a učinili z něj živé muzeum vlastní hokejové tradice, kde by se, například, čas od času pořádaly i připomínkové „retro" zápasy. U nás však magistrát nechá takovou stavbu cílenou nečinností pěkně „uzrát" neboli shnít – pak jí totiž nepomůže ani úřední statut kulturní památky a spřízněný investor, brousící si zuby na výstavbu fádního wellness centra (či nějaké podobné hrůzy), na němž si chce pouze namastit kapsu, má tak cestu k milionům otevřenou. Veřejnost se sice nyní chlácholí, že na místě prý vznikne nějaký nový dřevěný stadiónek se „síňkou slávy" českého hokeje, ale to je podobné, jako kdyby se demolice Karlštejna omlouvala příslibem výstavby moderního menšího malebného hygienického retro-hrádku ve stejné lokalitě.

„Prachy jenom prachy nečekají, jen po nich sáhneš, a už tě mají" – pěl Pražský výběr v osmdesátých letech, na sklonku normalizace. Málokdo tak přesně prorocky oznamoval nastávající epochu. Komunistickým režimem zplundrovaná společnost neomylně nasála především všechny povrchnosti Západu, a pokud přejala i něco podstatnějšího, tak v ořezané a zjednodušené neboli vulgarizované podobě.

Teorie volného trhu je na papíře pěkná věc, dosavadní česká praxe však odpovídá první sloce písně Pražského výběru „S.O.S.", jejíž refrén je už citován výše: „Hele, Ty fakt se domníváš, že všechno má čas / Nejdřív si nahrabat, pak vem to ďas / Využít možností, byť čert Ti je dal / Že peníz všady pán je, tos povídal."

Takzvané elity, ekonomické i politické, jsou u nás vesměs produkty a recyklátory vekslácké mentality, velící utrhnout – ber kde ber – „rychlý prachy", část si nechat a zbytkem podmazat policajty a soudce, a dostat tak sebe i je „do klidu". Ano, jejich estetika se časem mírně kultivuje, etika však zůstává stále stejná: krysí a prasácká. A pozor! Všechno to jsou „ryzí individuality", velcí „hráči", kteří si už odmala na všechno stačili sami – ani na to vyměňování vlastních podělaných plínek snad vlastní mámu nepotřebovali. Kolektiv, společenství, předávání hodnot a schopností z generace na generaci (byť by mělo jít jen o ten „pitomý" hokej), služba celku, to vše těmto elegantním sráčům smrdí socialismem, či, přesněji řečeno, se na to takhle vymlouvají, aby nemuseli s pravdou ven. S pravdou, že jim jde jen o vlastní ego a po nich potopa.

Nenechme se mýlit tím, že si někteří z nich kupují staré obrazy. Ani tím, že ODS je údajně konzervativní strana. Dozrál (přezrál?) čas na čtvrtý odboj.

Josef Mlejnek jr.

Finská kráva se má podojit doma

Finští voliči se v dubnu naštvali. Odnesly to tři hlavní strany, které již několik desetiletí dominují finské politice. Tím, kdo se smál, byl „medvěd" Timo Soini, europoslanec a předseda strany *Praví Finové*, pro kterou ještě ve volbách 2007 hlasovalo pouze 4,1% lidí. Jenže mezitím přišla ekonomická krize, problémy eurozóny a Evropa je bohatší o další silnou populistickou stranu.

„Dělali jsme naše domácí úkoly, nemáme deficit a nezaměstnanost je nízká. A teď máme pomáhat lidem, kteří lhali," řekl v rozhovoru pro *Financial Times* Timo Soini. Vystihl tím přesně náladu Finů, kterým se nelíbí, že mají platit evropskou pomoc Řecku, Irsku a Portugalsku. Zabralo to. Praví Finové získali 19% hlasů a posílili z 5 na 39 poslanců, přičemž za vítězem voleb, liberálně-konzervativní *Národní koaliční stranou*, zaostali jen 1,4%. V pěti a půl milionovém Finsku to moc hlasů není.

Finové mají stále v paměti svou vlastní ekonomickou krizi na začátku 90. let. Po kolapsu východních trhů se téměř položily finské banky a nezaměstnanost stoupla na 20%. „Finové si utáhli opasky a nikoho nežádali o pomoc," dává Soini do protikladu severskou pracovitost (finskost) s mentalitou jihu. Timo Soini odmítá jakoukoli pomoc jižním státům, protože to budou vyhozené peníze. „Půjčky ohrožují reálnou ekonomiku Evropy, neboť přemisťují bohatství od obyčejných rodin k insolventním státům a bankám," napsal v článku pro *Wall Street Journal*, kde kritizoval kartel zkompromitovaných politiků a neúspěšných bankéřů.

Úspěch strany, která šikovně kombinuje pravicový i levicový populismus, není ve Skandinávii neobvyklý. Ve Švédsku se v roce 2010 dostali do parlamentu *Švédští demokraté*, v Dánsku již dvě volební období závisí pravicová menšinová koalice na podpoře *Dánské lidové strany*. V Norsku si *Strana pokroku* v posledních letech drží pozici druhé nejsilnější strany.

Skandinávský populismus silně ohrožuje tradičně silné postavení levice. *Pravé Finy* volí řada bývalých příznivců sociální demokracie. Je to vlastně dělnická strana bez socialismu. Jsou antiliberální, ale ne antidemokratičtí. Kombinují levicový ekonomický program (vyšší zdanění, státní zásahy) s radikálně pravicovou sociální rétorikou zaměřenou proti imigraci.

Soini však oslovuje nejen modré límečky a nezaměstnané. Přitáhl k volbám i Finy, kteří by jinak vůbec nevolili. A například ve stínových volbách mezi mladými studenty Soini vyhrál zcela jednoznačně.

Nespokojenost Finů naznačovaly průzkumy již řadu měsíců. Výzkum *Finish Business and Policy Forum* začátkem roku 2011 zjistil, že podle 40% Finů se politické strany nezajímají o skutečné problémy lidí. Celkem 78% lidí bylo přesvědčeno, že si strany drží od lidí odstup. „Apatie občanů vůči konsensuální politické kultuře vedla k tomu, že i lidé, kteří Pravé Finy nevolili, vítají jejich nástup jako něco, co otřese systémem," napsal den po volbách analytik Tomi Huhtanen z Centra pro evropská studia.

Soini měl velké štěstí, že volby proběhly ve chvíli, kdy Portugalsko muselo požádat o pomoc, aby nezkrachovalo. *Praví Finové* tak ovládli volební kampaň se svými tématy a kritikou Evropské unie. Podle Soiniho EU nutí Finy dělat škodlivá rozhodnutí. „Kde je unie, tam jsou problémy," říkal ve volební kampani stejně často jako to, že „finské krávy se musí dojit ve Finsku".

Soini ale není finským Le Penem nebo Haiderem. Jeho rétorika je mnohem smířlivější, neobsahuje skryté rasistické narážky, nevyžívá se ani ve výpadech vůči islámu. *Praví Finové* mají kořeny ve finském agrárním hnutí, ze kterého vychází i dosud nejsilnější *Strana středu* vedená expremiérkou Mari Kiviniemiovou. Soini i strana, kterou v roce 1995 spoluzakládal, navazuje na F*inskou rolnickou stranu,* která byla v letech 1983-1990 i ve vládě. *Praví Finové* nemají „nahnědlé" kořeny jako *Švédští demokraté*, kteří vyrostli z místního velmi silného neonacistického hnutí. Zatímco premiér Reinfeldt o spolupráci se *Švédskými demokraty* nikdy neusiloval, je Timo Soini pro ostatní politiky partnerem, se kterým počítají.

To, co vede k úspěchu populistických stran, je stále větší složitost politického rozhodování, která vede k odtrženosti elit od občanů, a stále větší nedůvěra lidí v to, jak systém funguje. „Lidé chtějí někoho, kdo jim naslouchá a bere je vážně," řekl sociolog Risto Heiskala. Tím Soini, který zakončil studia politologie prací o proměnách populismu, asi bude – v dobrém i zlém.

Na druhou stranu je na něm zajímavé, že má i názory, které nejdou s proudem. V luteránském Finsku je katolíkem, vystupuje proti potratům nebo kněžství žen a podporuje Izrael. Podle Tomi Huhtanena je hlavním problémem strany to, že stále není úplně zakotvená a jsou to spíše „Soini a jeho přátelé". Na rozdíl od Věcí veřejných však Soini není maskotem v čele strany, ale jejím skutečným lídrem.

Petr Zenkner

Jan Sokol: *Moje plány*

Žijeme v době, kdy se rozumí samo sebou, že to, co už bylo, nebo to, co už existuje, má jaksi daleko větší hodnotu než to, co právě prožíváme, vytváříme nebo to, co bychom mohli prožít či vytvořit v budoucnu. Dnešní civilizaci je vlastní touha po uchování minulosti spíše než po vytváření něčeho nového, k budoucnosti přistupuje se značnou skepsí a nedůvěrou. Je jasné, že to nejlepší už jsme si prožili, eventuálně to za nás udělali naši předkové, a dál není o co stát. A tak svědomitě konzervujeme: fotografujeme, ochraňujeme a hlavně dokumentujeme movité i nemovité památky, natáčíme rozhovory s pamětníky, archivujeme a píšeme paměti.

Architekti zase tak často memoáry nesepisují, to ale není jediný důvod proč paměti **Jana Sokola** (1904-1987) zaujmou. Jsou čtivé, mají originální stavbu. Sokol je totiž pojal jako líčení míst, domovů, ve kterých bydlel on nebo lidé jemu blízcí. *„Když jsem začal toto psát, měl jsem na mysli náš dům a náš společný domov, který jsme v něm vytvořili. Myslil jsem při tom i na jiné domy a domovy, minulé, ztracené i zapomenuté, a doufal jsem, že připomenu-li je, oživím své vyprávění."* Téměř polovinu knihy zabírají vzpomínky z dětství a mládí, vzpomínky na rodiče, prarodiče a široké příbuzenstvo. Rozsáhle se rozepisuje třeba o svém skautování. Zdá se mimochodem, že skautům je vlastní zcela zvláštní pohled na dějiny a společnost. Podobně jako dětští hrdinové knížek Jaroslava Foglara, a Foglar sám, prožívá i Jan Sokol svůj život v jakémsi bezčasí. Politické události okolního světa se do jeho vyprávění dostávají jen jako ozvěny, jakési marginální poznámky, asi jako se takové události objevovaly v lidových báchorkách v 18. století. Pronikají do jeho života filtrovány hustým větvovím osobních vztahů, rodinného života a pracovních úkolů. Má zhruba stejně ambivalentní vztah k rakouské monarchii, k první republice, protektorátu nebo ke komunistickému režimu. Stejně lhostejně přijímá komunistický *Řád práce* jako metál od protektorátních úřadů. Nejsem si zcela jist, zda se jedná o konvenční postoj malého českého člověka nebo zda je to moudrost katolického intelektuála, který ví, že okolní svět podléhá různým dobovým politickým a zeitgeistovým módám, zatímco skutečné hodnoty přetrvávají a zcela určitě leží mimo půdorys politiky.

Seznam projektů a realizací architekta tento ambivalentí vztah ke společnosti a k politice potvrzuje: železniční vagon pro Stalina, relikviář pro ostatky sv. Vojtěcha, memoriální kostel sv. Tomáše Bati ve Zlíně... Je pravda, že třeba o Stalinově salónním vagoně (dárek československého lidu k narozeninám generalissima) píše: „Chvíli jsem se kroutil, věděl jsem do čeho jdu, ale nakonec jsem přijal." Nutno podotknout, že ono „věděl jsem do čeho jdu" se týkalo spíše šibeničních termínů realizace než odporu k úloze jako takové.

Asi nejdramatičtější událost memoárů, vylíčení smrti Jana Patočky (Patočkova dcera se vdala za Sokolova syna a Patočka bydlel u Sokolů) zřejmě nese prvky autocenzury: *„Prohlídka (domovní) však byla krátká a Jan se za chvíli objevil s úsměvem... Druhý den se Janovi udělalo nevolno, lékař zatím nic neshledal, ale dal ho převézt do strahovské nemocnice a Jan zemřel po několika dnech na mozkovou mrtvici, bez předešlých obtíží."*

Architekt sepsal své memoáry a při jejich četbě máme paradoxně dojem, že to, co architekt zažil a sepsal, je svým způsobem zajímavější a snad i hodnotnější, než to, co postavil, nebo nakreslil. Jeho návrhy – on toho zase tak moc nepostavil – jsou velice zajímavé a hezké, ale člověk přesto nelituje toho, že se nerealizovaly. Vnímáme jejich pýchu, cítíme to, že přes autorovu životní filosofii a víru, pocházejí ze světa, ve kterém se rodí nový člověk, dobývá se vesmír, atomovými výbuchy se připravují základy pro gigantické stavby a trestanci, eventuelně opice vykonávají manuální práce. Gotická katedrála byla také pyšná, nebyla to ale pýcha nad tím, co dokáží lidé, ale pýcha nad tím, jak dokážou adorovat Boha. Je to pýcha flagelantů, kteří podávají téměř sportovní výkony ne proto, aby vynikli, ale aby ukázali svou pokoru.

Jan Hájek

Jan Sokol, Moje plány
Triáda 2004

Ruské okno do Evropy

Moskvané Petrohrad nemají rádi. A to je ještě slabé slovo. Mnohým stačí i jen zaslechnout ono krkolomné Sanktpetěrburg a začínají klít. Ze své vlastní zkušenosti musím říct, že na tom něco je. Město je to podivné, jakoby zavěšené nad bezednými bažinami a mokřady, ležící na kostech desítek tisíc nebožáků, které kvazi Evropan Petr Veliký bez mrknutí oka poslal na smrt, aby si splnil svůj sen, který Lenin jedním podpisem zase proměnil v obláček mlhy, když udělal hlavní město z Moskvy. Petrohrad se rázem proměnil v provinční díru – takové Brno. Z každého kanálu, z každé díry se tam line puch zteřelosti a syroby, paláce zdánlivě pevně stojící na zemi se ve skutečnosti se skřípěním kymácejí na věky zkamenělých dubových pilotech jak na chůdách, které jsou tak jako tak zasazené v prázdnotě, takže město se každým dnem, každou hodinou může propadnout do nebytí.

Není divu, že takové město musí nutně přivádět na svět duše rozhárané, blouznivce zmítající se mezi pocitem životní marnosti a žíznivou touhou po vykoupení z očistce, který ve své pozemské podobě znázorňuje právě Petěrburg. Už Petr, zeštípán moskyty a přidušen bažinnými plyny záhy poté, co se pustil do práce, pochopil, že žít se v Petěrburgu nedá, ale protože mu jeho cárské povinnosti nedovolily tu rodící se sodomu opustit, nechal alespoň dříve než vlastní dům vybudovat Letní sad. Šlo o takový Olymp na vodě, do kterého dal na šalupách navozit všelijaké venuše, marty a jiná antická božstva, aby město z toho bahna alespoň trochu povytáhl – pravda za vlastní ohon, jako pověstný Petrohradan Baron Prášil.

Puškina to v cárské stolici nesmírně nudilo, takže hned po škole dělal všechno proto, aby ho alespoň někam vyhnali. Nakonec mu i ten Kyšiněv, kde se musel brodit po kolena v blátě, pochlastával v kasinu, rval se s důstojníky a chodil za cikánkami do táborů za městem, byl milejší než město Petrovo. Cítil pod sebou alespoň nějakou tu hroudu... A také tam napsal nejlepší část svého díla, než udělal tu chybu a do Petrohradu se vrátil, což ho zakrátko stálo život.

Nikolaj Gogol měl vůbec dost rozumu: sotva se v Petrohradě trochu porozhlídl a pochopil, zač je toho loket, sbalil si svých pět švestek a zmizel do Itálie, odkud do Benátek severu jezdil tak nanejvýš sbírat materiál. Ale za pár dnů už byl většinou zase pryč, protože chandra z Petrohradu byla nesnesitelná. Stejně jako dnes – průměrného Moskvana, za kterého se považuji, přepadne v průměru tak do týdne.

Dostojevskij před ničím neuhýbal, užil si vlhkých a zšeřelých petrohradských krcálků a nekončících nocí až nezdrávo, ale zase naplnil biblické podobenství, podle kterého právě když se olivy jaksepatří drtí, vychází z nich dobrý olej. Nakonec ho to ale taky zabilo.

Nedávno jsem seděl se svým kamarádem Voloďou v petrohradské duchovní akademii při Alexandroněvské lávře, kam ho nedávno přijali jako hlídače na třetí stanoviště – otvírá a zavírá vrata autům, ve kterých se vozí seminářští učitelé. Sám je vyučený šperkař, takže má smysl pro detail. Když navečer obcházel s koštětem, nenechal nikde smítko, že prý nazítří čekají samotného patriarchu – a snad proto se s ním taky tak dobře povídá, zvlášť když ten detail podává s humorem.

Proseděli jsme tak v budce třetího stanoviště půlku noci a z boku na nás svítilo jasné světlo z velkého okna zaskleného mléčným sklem. Až když už se pořádně připozdilo, vyprávěl mi Voloďa, že to okno je vlastně kněžiště seminářské kaple, kterou nechal v pětačtyřicátém v dobrém rozmaru zbudovat sám Josif Stalin – asi si vzpomněl na chlapecká léta. Ale až teprve nedávno jednoho rektora, který byl již léta známý svou hamižností – studenty prý mořil hladem a krmil, jak se tady říká, potravinami „ čerstvými už napodruhé" - napadlo, že by se slušelo kapli vymalovat. A protože měl studenty z oboru ikonopisectví řádně na povel, už za pár dní se na stěnách kaple, hned za vchodem, objevily postavy pana rektora a jeho choti vyvedené v těch nejlepších barvách. Ty se ale zase zrovna nezalíbily nedávno jmenovanému patriarchovi, a protože dobré koště dobře mete, milý rektor se nestačil divit a už pase ovečky v prý ne právě vábném městečku Kungur kdesi v uralském podhůří. Ale tak už to chodí, Voloďa se ještě pro jistotu prošel koštětem tam, kde kropící vůz po sobě nedbale zanechal hromádky štěrku, co kdyby. Ačkoliv koště už asi dávno není tak nové.

V noci jsem se vracel od Alexandroněvské lávry domů, noc byla světlá, už skoro ta povětná bílá. Vzal jsem to po nábřeží Obvodového kanálu, pak po dlouhé a pusté Kremenčugské ulici lemované starými fabrikami, které ještě pamatují první stávky, první sny o socialismu a pak těžkou noční můru jménem bolševismus. Připomínají prastaré spící ještěry, kteří ze spánku do noci vyfukují oblaka páry, ale spí tvrdě a jsou vcelku neškodní. A dál olámané ploty, za nimi olámané jabloně, bílí, zaprášené ohrady, sem tam pneumatika nastojato a na ní bílý nápis „pogumujeme pneumatiky", semafor s blikající oranžovou – takové typické chicagské předměstí. Taky jsem na chvíli pod nohama ucítil nějakou tu pevnou hroudu, ale materiál už jsem měl nasbíraný, a tak jsem radši zmizel. Moskva je přece jenom Moskva, pořád lepší než Kungur.

Jan Machonin, Moskva

LA CASA BLŮ
...tvoje španělská vesnice
www.lacasablu.cz

Nasaj naši atmosféru!
100 % nekuřácké

6.pivo ZDARMA
do konce srpna

Přijďte na pivo a dostanete voucher s prvním razítkem.. pak ho postupně doplníte a 6. pivo je zdarma

Přijďte na oběd!
polední menu + malá polévka
96Kč

DO 18 HOD.
MEDOVNÍK
nebo KAKAOVNÍK
39Kč + presso nebo čaj
ZADARMO

Každou středu
Quinoa v menú

Víno La Casa Blů Chile
nebo Španělské (karafa)
0,25l 52 Kč
0,50l 104 Kč

FAIRTRADE
WI-FI gratis

Galerie Julio Cortázar
F. Montesinos - Nuestro mundo

Kozí 15, Praha 1, 224 818 270
Reservé sms servis, 723 446 002
lacasablu@seznam.cz

BABYLON Studentský list • šéfredaktor: Petr Placák, zástupce šéfredaktora: Stanislav Škoda • redakce: Josef Mlejnek jr., Jan Horník, Jan Machonin, Petr Zavadil, Erik Lukavský, Míša Zelená-Stoilova, Adam Drda, básník Ticho, Ladislav Čumba, Jiří Holub, Viki Shock, Vít Zavadil, Olga Vlčková, Petr Mach, Jan Hájek • technický ředitel: Vít Krajčovič (tel. 774 553 820) • distribuce: Pavel Řezníček • poslíček: Jogi Mokšanand • adresa: Moravská 35, 120 00 Praha 2 • e-mail: ibabylon@seznam.cz • tel.: 606 618 153 • www.ibabylon.cz • grafická úprava a sazba z písma John Baskerville: Babylon • vydává Studentský spolek Babylon, IČO 63830523, č. ú. 1935796379 / 0800 • tisk LIBERTAS a. s. Praha. Toto číslo vyšlo s podporou Ministerstva kultury ČR

Marginální kniha světového autora

Knižní trh je neúprosný. Pokud je nějaký autor relativně prodejně úspěšný, nedají si nakladatelství pokoj, dokud nevydají i jeho příležitostné články v novinách, texty z pohlednic přátelům či v nejhorším i z poznámkového bloku, kam si zapisoval nákupy. Nakladatel to vše samozřejmě zabalí do slov o prověřených kvalitách, maskuje tím ovšem jen fakt, že už vlastně nemá z autorova díla co vydat. Do jisté míry je to i případ knihy ***O prospěšnosti alkoholismu*** od nakladatelství Pistorius, v níž jsou shromážděny texty **Michaila Bulgakova**, které v první polovině dvacátých let psal do satirických časopisů. Jde vlastně o výškrabky, a i když nakladatel v avízu píše cosi o tom, že „vybrané předlohy nesou stopy lehkého pera zkušeného prozaika a současně nepostrádají schopnost kritické reflexe obecně srozumitelných životních situací i lidských povah“, ve skutečnosti jde v mnoha případech o to nejslabší, co Bulgakov kdy napsal. Je až škoda, že je kniha prezentována tak silnými slovy, čtenáře totiž může odradit od dalších textů z tohoto období, které neprávem stojí ve stínu Bulgakovových slavnějších děl.

Knihu tvoří zhruba ze dvou třetin dosud nepřeložené texty, čtyři povídky (v ediční poznámce je nesprávně uvedeno tři) jsou přeloženy nově. Jde převážně o jednoduché črty, které byly napsány čistě účelově: spisovatel zkrátka potřeboval peníze. Bulgakov tehdy žil se svojí první ženou v Moskvě a začínal se psaním živit. Z hlediska jeho profesního uplatnění šlo o šťastnou chvíli: satirické časopisy mu tisknou povídky (ty lepší najdete v knize *Novely a povídky* z roku 1990 od nakladatelství Odeon, větší soubor pak vyšel v nakladatelství Paseka v knize *Miniatury* v roce 1994), vychází mu novela *Osudná vejce*, na pokračování je otiskován román *Bílá garda*. Ještě je možné psát satirické povídky, jaké za pár let neotiskne žádný časopis v zemi. Čas *nepmanů* (tedy zbohatlíků využívajících příležitostí Nové ekonomické politiky) se sice chýlil ke konci, ale Stalin zatím teprve bojoval o moc. Netřeba tuto dobu nějak idealizovat, ale mnohým spisovatelům se na krátkou dobu dařilo psát relativně svobodně.

Využíval toho i Bulgakov. Jeho texty v nově vydaném výboru připomínají mnohdy povídky Jaroslava Haška, bohužel ale nikoliv ty nejlepší. Nejvíce hodné pozoru jsou právě ty, které už vyšly ve zmíněných dřívějších souborech. V povídce Egyptská mumie („Nejdříve jsme samozřejmě vyrazili na kolo smrti. Je to takový obrovský kolotoč, který se otáčí kolem kůlu. Zničehonic dokáže nabrat neuvěřitelnou rychlost, čímž vymrští každého člena odborové organizace, který se na něj odváží.“) Bulgakov ukazuje, co se stane, když se pouťová zábava střetne s tupými marxistickými poučkami. Pohár života přibližuje nepmanské období, kdy se dařilo podvodníkům a hochštaplerům. Bludný Holanďan je vtipným popisem situace, kdy zdravotnická byrokracie posílá pacienta od čerta k ďáblu, až se nakonec zjistí, že mu nic nebylo. A reportáž Kyjev je jakýmsi vyznáním lásky k tomuto městu.

Ostatní texty jsou zajímavé jen zčásti. Mnohdy jsou stylizovány jako ohlasy na texty *děldopů*, tedy dělnických dopisovatelů – Bulgakov totiž tehdy měl v časopise *Gudok* na starosti rubriku dopisy čtenářů. Tak kupříkladu jedna ze zdařilejších povídek – Génius – začíná příspěvkem „dělnického dopisovatele Hřeba“ („Tajemník okrskového oddělení Čeky, který se zúčastnil společné schůze odborářů stanice Na znamení na Doněcké železnici, nejenže již předem prozíravě připravil závěrečné ustanovení, ale dokonce i sepsal protokol o tom, jak schůze proběhla. Jeho genialitou byli všichni ohromeni.“), aby pak Bulgakov tento fiktivní dopis rozvinul v satiru na schůze. Podobně přistupuje v „alkoholických prózách“ O prospěšnosti alkoholismu a Syfilida k svátku, které takřka stejným způsobem rozvíjejí téma úplně opilého přednášejícího.

Jinak je ovšem těžko říci, zda bychom tyto texty četli v případě, že by byl pod nimi podepsán někdo jiný než Bulgakov. Zřejmě bychom je odsunuli jako každý jiný projev dobové publicistiky. Často jde o jeden nápad, který je jen tak vystřelen do prostoru, aniž má text nějakou pointu. Někdy je zdařilejší: v črtě „Knihčepní“ o pojízdné knihovně spojené s výčepem („´My jsme tu už od rána. Čteme na zdraví!´ ´Koukám, že už máte pěkně načteno. Čím jste se tak zřídili?´ ´Kritikem Bělinským.´“), někdy nicotný, třeba jako v črtě „Lékárna“ o jednom zavřeném výdeji léčiv v jedné ulici. A někdy by snad měl být raději úplně opomenut, jako reportážní text „Úvé a Únvé“ o přijímání nových učitelů do moskevských škol.

Kniha *O prospěšnosti alkoholismu* je tedy spíše kouskem do sbírky skalních Bulgakovových ctitelů, ale ani je úplně neuspokojí. Nejvíce asi ocení jeho Dopis vládě SSSR – prosba profesně i finančně zničeného autora, aby mu vláda umožnila odejít do civiny, nebo ho nechala působit v divadle jako režiséra či třeba jen jevištního technika, je působivým svědectvím o době utahování šroubů. Zároveň však neznalého trochu mate. Dopis totiž pochází ze začátku třicátých let, tedy z doby s radikálně jinou společenskou atmosférou, než panovala v letech 1922 až 1926, v níž vznikaly Bulgakovovy texty v aktuálním výboru. Stejně tak tomu je v případě plakátu proti alkoholu, který je na titulní straně knihy. Je to trochu podobné, jako by povídky Ivana Vyskočila ilustrovali karikaturisti BaPe. Asi nejlepší by kvůli úctě k autorovi bylo se tvářit, že tato kniha vlastně vůbec nevyšla.

Kazimír Turek

Krajiny pustoty

Max Pechstein v Řezně

Velké retrospektivy, někdy jen o trochu větší výstavy, mnohdy vůbec neprospívají autorům, po kterých zůstalo sice rozsáhlé, ale porůznu rozptýlené dílo. Trend posledních let – nashromáždit co největší počet prací a vytasit se pak s velkou, jedinečnou výstavou, jaká tu ještě nebyla, může sice přilákat daleko více uměnímilovných diváků, umění samotnému; to však příliš nesvědčí.

V Řezně právě probíhá retrospektivní výstava díla Maxe Pechsteina (nazvaná *Expresionistou z vášně*), která nás o tom může přesvědčit. Předcházela ji výstava v Kielu, ale na té jsem nebyl, a tak nemohu posoudit, jestli či nakolik se od sebe obě výstavy liší. Jak je zřejmé z katalogu, v Kielu bylo k vidění mnohem více starších prací. V Řezně je víc než polovina exponátů, které byly vytvořeny až po nástupu Adolfa Hitlera k moci (najdeme zde také nezanedbatelné množství obrazů z období poválečného).

Přitom právě rok 1933 je, dle mého názoru, důležitým přelomem v Pechsteinově tvorbě. V říjnu toho roku sám velký Emil Nolde označil kolegu Pechsteina za Žida. Pechstein sice prokázal svůj árijský původ, ale jakási nálepka mu už zůstala – „no řekněte, může se rasově čistý jedinec jmenovat Pechstein?“ Pro určitou část nacistických plátků bylo vše jasné. Barvy na Pechsteinových obrazech pozbyly zářivého jasu, potemněly. Postavy se z nich vytratily, zůstala zátiší, mlčenlivé krajiny bez lidí, na břeh vytažené a opuštěné lodě, rybářské vesnice jako po vymření. Práce po roce 1933 jsou dokonale řemeslně provedené, ale bez ducha, bez obsahu. Prázdné a nicotné, falešné jako všechno v té děsné době. Jako kdyby na výstavě byli zastoupeni malíři dva. Na jedné straně mistr zářivých barev, neklidných linií, divoké, bující přírody, běsnícího moře, trpících, ale také radostně křepčících lidí v panenské přírodě, a proti němu pouhý dekoratér, zručný řemeslník.

Max Pechstein byl Noldeho pomluvou vážně ohrožen. Bývalý expresionista a člen drážďanské skupiny Die Brücke, nad nímž, na rozdíl od ostatních členů, nedržel Josef Goebbels ochrannou ruku, se jako miliony

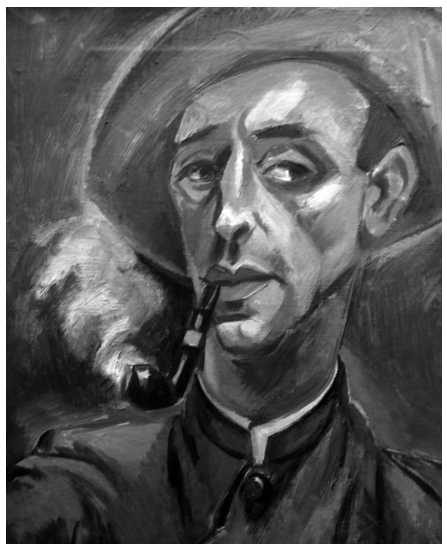

dalších Němců proměnil ve spořádaného občana totalitního státu. Neřídil se příkladem mnoha svých kolegů a nekolaboroval s nacisty – ale také se stal členem Německé kulturní fronty a neprotestoval, když někteří z jeho přátel byli nuceni opustit akademii, ať už pro své názory, či původ. Nedochovaly se žádné jeho práce pro domo sua, jimiž by svobodně komentoval nelidskou dobu. Naopak – začal preferovat souměrnost, vyhýbal se divokým barvám. Na jeho obrazech začal panovat pořádek, takový, jaký zpravidla každý politický extremismus preferuje. Pechsteinovy krajiny z té doby přestávají být krajinami, jsou to pouhé dokumenty duševní bídy.

Po druhé válce se pokoušel navázat tam, kde (jistě proti své vůli) přestal. Bohužel, návrat už nebyl možný – po letech života v totální nesvobodě už se Max Pechstein nedokázal zbavit navyklé opatrnosti – a do kůže zažraného strachu a vnitřní pustoty.

Jan Placák
Kunstforum Ostdeutsche Galerie
Regensburg
6. 3. – 26. 6. 2011

pokračování ze strany 1

ku v Liblicích jako nešťastného, levicově smýšlejícího, nemocného spisovatele, který by, kdyby mu bylo dáno déle žít, našel cestu ke komunistické straně. Goldstücker naproti tomu zřejmě zachytil poselství, které krátce předtím vyslal z moskevského kongresu Jean-Paul Sartre, a prohlásil Kafku za oběť kultu osobnosti a jeho dílo za aktuální hodnotu světové kultury. Tím se octl v polemickém střetu s delegací NDR, na konferenci plánovitě vyslanou, která prohlašovala Kafku sice za významný historický zjev, ale radikálně odmítala jeho význam pro současnost. Na konferenci promluvili i členové dvou ústředních výborů zahraničních stran: Ernst Fischer z Rakouska a Roger Garaudy z Francie. Rozhořela se polemika, která pokračovala na stránkách komunistického tisku v Itálii, Francii, v Rakousku a v NDR, až ji musela nakonec zarazit moskevská centrála.

Pro česká nakladatelství mělo kafkovské klání značný význam: v Odeonu se podařilo rozjet vydávání některých dosud problematických tzv. *koncových buržoasních autorů* a Kafkovy spisy. Pracovali jsme na nich s přítelem Vladimírem Kafkou z Mladé fronty. Když spadla klec a skončilo pražské jaro, muselo se s nimi u 5. svazku skončit. Patnáct let pak od něho v českých zemích nesměla vyjít ani řádka.

Jak jste Vy přišel ke Kafkovi?

Byla to šťastná náhoda. Začalo to tím, že jsem byl jako mladý redaktor na delší dobu dán k ruce významnému překladateli E. A. Saudkovi, manželovi Kafkovy neteře Věry. Pracovali jsme na Goethovi, také na Wilderově *Mostu sv. Ludvíka krále*, Molièrově *Lakomci* i na Shakespearovi, a já jsem u nich zdomácněl. Svěřili mi přípravu vydání dopisů Ottle. Více než stovku Kafkových dopisů Ottle a rodině jsem tehdy prediktoval tetě mé ženy, která byla vychována ve vídeňském penzionátu a dokázala rozluštit i Kafkův Gabelsbergův těsnopis. Ruské tanky nakonec naše vydání zmařily a dopisy vyšly až v 70. letech v NSR. Další štěstí mě potkalo v 80. letech, kdy mě zavolala paní Tejnorová z antikvariátu v Dlážděné, abych přišel ověřit pravost Kafkových rukopisů. Byly to jeho dopisy rodičům z let 1922-24. Koupil je Strahov a je to dnes jediný rukopisný fond, který v Praze zůstal. Získal jsem tehdy právo je vydat a vyšly pak v deseti zemích. Chtěl bych dodat, že díky těmto šťastným náhodám se pro mě Kafka stal tématem, s nímž se cítím morálně spjat.

Jaký jste měl vztah s Goldstückerem?

Vcelku dobrý. Někdo ho za mnou poslal do Odeonu poté, co byl propuštěn z vězení. Ucházel se o práci. Řekl mi, že ho momentálně zajímá otázka mýtu v literatuře. Dohodli jsme se, že napíše doslov ke Goethovým *Baladám*. Vzpomínám si, že jsme pak museli jeho text poslat někam na politická místa a že k němu byly nějaké výhrady. V 60. letech se zase on vyjadřoval k nějaké mé práci a nelíbilo se mu, že je poplatná idealistické filosofii, konkrétně prý H. Hettnerovi, kterého jsem však do té doby bohužel nečetl. V 70. letech na mě dostal ředitel nakladatelství udání, v němž kromě mnoha jiných inkriminací stálo, že jsem ve spojení s Goldstückerem a se sionisty. Naše názory na Kafku se v mnohém lišily, ale jinak Eduard Goldstücker, rozený diplomat, byl ve styku vždy velmi příjemný a slušný.

Čím si Kafka zasloužil, že po něm tak šli?

Po srpnové okupaci pronesl vysoký stranický funkcionář (nevím, zda to nebyl sám Husák) fatální větu: „Začalo to konferencí o Kafkovi a skončilo to kontrarevolucí.“ Ta se pak stala vodítkem pro příslušné orgány. My Češi (na rozdíl od cizinců) jsme pak za normalizace neměli přístup ke kafkovským archiváliím, jeho dílo a literatura o něm byly také v Národní knihovně pod zámkem ve zvláštní, vnitru podřízené místnosti a přístupné jen na zvláštní povolení. Citovat jej bylo možno jen v negativním kontextu atd. Velkou roli hrál jistě kafkovský boom na Západě, který byl vykládán jako ideologická zbraň západních imperialistů. U nás se tak Kafka paradoxně stal nepřítelem státu. Chudák...

Vstoupil tak do své knihy, stal se protagonistou Procesu.

Ano, je to z mnoha důvodů nepochopitelné... Po patnáct let, ani po Helsinkách, se nesměl vydávat.

Kdy se to podařilo zlomit?

S blížícím se Kafkovským výročím v roce 1983 se nám v Odeonu povedla finta. Napsali jsme ministru kultury dopis, že do Prahy v souvislosti s výročím přijedou znalci a ctitelé Kafky z celého světa, ale ve výlohách nebude jediná jeho kniha. Doporučil jsem tedy vydat *Proces* a nabídl napsat ke knize doslov, nenajde-li se vhodnější autor. Po měsíci přišla odpověď: Kafka smí vyjít, ale nikoliv Proces, který je prý příliš problematický, nýbrž *Povídky*, a jako autorku doslovu si ministr přeje jednu dámu. Knížka vyšla a bylo to startovní znamení: v 80. letech se Kafky chopila například divadla malých forem, opatrně jej začala vydávat i nakladatelství a už to jelo...

S kým jste v 60. letech spolupracoval?

To by bylo na dlouhé povídání. V nakladatelství jsme s externími spolupracovníky rozvíjeli smělé plány, které se podařilo realizovat jen z malé části. Přátelsky, nezištně jsme spolupracovali zejména s Mladou frontou a Vladimírem Kafkou a s Českým spisovatelem, pokud tam vládla dvojice Fikar – Kocourek. V 60. letech jsem sám navázal cenné styky s některými vynikajícími spisovateli a kafkovskými badateli ze západní Evropy i ze zámoří, z nichž mnozí do Prahy rádi přijížděli. Měl jsem to štěstí, že jsem mohl dvakrát týdně pravidelně chodit k profesorovi Černému, středy byly pracovní, soboty návštěvní, kde jsem poznal mnoho vzácných lidí a dověděl se a naučil mnoho nezapomenutelných věcí. Byli to například Josef Kopta, František Hrubín, Jaroslav Durych, doc. František Bauer, František Kobliha, bratr básníka Palivce, a mnoho dalších.

Už tehdy, a ještě více později v letech normalizace, jsem pro Odeon lovil schopné spolupracovníky. Protože nakladatelství nemělo takzvaný kádrový

dokončení na následující straně

Per aspera ad astra

Ubohé lidstvo!
Sešlo jsi kdysi z cesty Přírody.
Propadlo omylu, pilo jsi z pramene všeho zla...
Už vlastní matku nepoznáváš,
už ani samo sebe!

(Karl Wilhelm Diefenbach, přeložil Ivan Wernisch)

Na poslední chvíli se vydávám do Vídně na výstavu Vídeňský kinetismus, jejíž katalog jsem před časem zakoupil v Düsseldorfu. Podle údajů v katalogu končí výstava 5. 6. Do Vídně přijíždím 2. 6. a dozvídám se, že výstava skončila už 25. 5. Požalovat není komu a rozčilovat se nemá smyslu.

Místo toho se vydávám do Lainzer Tiergarten, do vily Hermes, na výstavu Karla Wilhelma Diefenbacha. Malíře a proroka nového věku. Charismatické osobnosti, která ve své době budila pozornost výstředním zjevem a podivínským chováním v Mnichově, ve Vídni, na Capri a porůznu v Alpách.

Letos v únoru uplynulo sto šedesát let od narození tohoto téměř zapomenutého umělce, který měl několik dnes už také zapomenutých žáků, ale výrazně ovlivnil i Františka Kupku. Kupka se s ním setkal při svém pobytu ve Vídni a v roce 1894 pak nějaký čas pobýval v komuně, kterou Diefenbach založil v Hütteldorfu.

Diefenbach vystudoval akademii výtvarných umění v Mnichově. Byl žákem Wilhelma von Kaulbacha a Karla von Pilotyho. Roku 1882 se rozhodl, že půjde vlastní cestou. Přestal kouřit, pít alkoholické nápoje, kávu. Přestal si stříhat vlasy, odložil civilní šat a oděl se bílým hábitem, který až do jeho smrti zůstal jeho jediným úborem. Přestal jíst maso. Často bosý putoval se svými žáky, dětmi a ženami přírodou, hlavně po horách – roku 1895 podnikl velkou mnohatýdenní alpskou cestu. Proti alkoholu, tabáku, kávě, které pokládal za falešné náhražky skutečných radostí, kladl lásku, přírodu, tanec, hudbu. Odmítal náboženství, průmysl, politické strany. Byl přesvědčeným pacifistou, vegetariánem, zastáncem sociálního pokroku, volné lásky, byl jedním z prvních vyznavačů kultu nahého těla. Vydal se po své cestě poháněn pouze vlastní vůlí, s vlasy padajícími do půli zad, nekompromisní a charismatický.

Nejstarším z vystavených děl je monumentální cyklus *Per aspera ad astra* z roku 1892. Jedná se o 32 černobíle malovaných pláten, každé o rozměrech 100 x 200 cm, doprovozených Diefenbachovým textem. Jedná se vlastně o výtvarně zachycené shrnutí jeho filosofických názorů a životních postojů. Na samém začátku, či na konci cyklu, záleží na tom, který z jeho konců vezmeme za počátek, je zpodoben sám autor se svými čtyřmi dětmi při jakési modlitbě – budoucnost je otevřená, živá, nadcházející děje se zjevují. Na opačném konci je zobrazena nehybná Sfinga, od které se důstojně a pomalu vzdalují zástupy lidí. Čím dále od Sfingy jsou, tím se jejich pohyb zrychluje, lidé i zvířata počínají tančit a dovádět, a nakonec uhánějí tryskem.

Celá malba vychází z techniky Scherenschnittu (česky snad obrysové vystřihovánky), zvláště oblíbené v polovině 19. století. Na rozdíl od oněch vystřihovánek je však Diefenbachova malba velmi živá, působí spíše jako rozkreslený filmový pás.

Snad nejvýraznější Diefenbachovy práce vznikly až v závěru jeho života, kdy pobýval na ostrově Capri. Rozeklaná skaliska, zpěněné vody tu běsnícího, jindy zcela poklidného moře, útesy a jeskyně. Symbolické krajiny podivné barevnosti, mezi temnými anebo potemnělými barvami najednou zářivý odlesk vodní hladiny, či světlý mrak, bílý oblak. Procházka jakousi vnitřní krajinou, pohled do lidského nitra, do mozku, zpráva o stavu mysli. Poklid. Mír a klid, ve kterém se citové vzruchy projevují tancem či vlněním krásných, bezpohlavních těl. Diefenbach začal odvážně zkoušet nové malířské techniky. Skály, které jsou malovány většími nánosy barev, snad i za použití pryskyřice, působí velmi drsně, rozpraskaně – povrch malby je rozbrázděn jako kůra letité borovice. Vodní plocha, oblaka a plochy prozářené světlem jsou naopak hladké a díky kontrastu působí, jako by sahaly dál, někam, kam všichni směřujeme. Jako by nebyly z tohoto světa.

Přesvědčený pacifista Karl Wilhelm Diefenbach zemřel zcela symbolicky rok před vypuknutím první světové války.

Výstava je doplněna fotografickou dokumentací a několika pracemi Hugo Höppenera (známého též pod jménem Fidus) a Gusto Gräsera, Diefenbachových žáků, a ukázkou práce Františka Kupky.

Jan Placák
Wien Museum Hermesvilla
Hermesstrasse, 1130 Wien
7. 4. - 26.10. 2011

pokračování ze strany 4

strop a mělo kádrovou politiku jako nějaká fabrika, pásl jsem po lidech, kteří museli z kádrových důvodů odejít z exponovaných pracovišť, z fakult a podobně. Tak jsem získali například Rio Preisnera, který byl nejen prvotřídní germanista, ale `i výborným překladatel.

Jaký jste měl vztah k Janu Řezáčovi?

Mohu říci, že dobrý, chvílemi i velmi dobrý. Byl to talentovaný autodidakt s přirozeným citem pro nakladatelskou práci. Miloval surrealismus, v mládí patřil ke skupině žižkovských surrealistických avantgardistů. I v Odeonu o surrealismus vedl tajnou, tichou válku s partají. Měl ostře vyhraněné lásky a nenávisti, celé lány literatury a umění ho přitom nechávaly chladným. Léta se chystal na vydání svého milovaného André Bretona, a když ho v roce 1969 odvolávali po prohraném zápase s normalizačním sokem z nakladatelství Svoboda, byly Bretonovy *Spojité nádoby* ve sloupcích a už nevyšly. Objektivita byla Řezáčovi cizí, zvláště nesnášel díla duchovní a náboženské inspirace. Byl by podle mého mínění znamenitým šéfem úže vyprofilovaného nakladatelství podle svého gusta, jako byl jeho malý milovaný Fromkův Odeon, jehož název roku 1964 vnutil zcela nepodobnému nakladatelskému kolosu. Tento Odeon byl svou povahou čím dál víc jakýmsi edičním ústavem pro literaturu a umění, zvláště pak, když byl pověřen tzv. gescí pro vydávání světové literatury v celé její šíři s odpovědností za její kvalifikovanou a soustavnou prezentaci. V roce 1968 probíhala v Odeonu – málo se o tom ve veřejnosti ví – týdny trvající vzpoura proti organizačnímu uspořádání redakce. Redaktoři obviňovali vedoucí redakčních úseků z nadbytečnosti a žádali zrušení těchto podle nich zbytečných mezičlánků. Řezáč nakonec boj prohrál a poradní sbor obětoval a sám se chystal odejít na místo ředitele. O tentýž post však usiloval i ekonomický náměstek. Situace se vyřešila odchodem náměstka do emigrace. Na místě ředitele však Řezáče čekal na partajní půdě Prahy 1 zápas s nebezpečným šéfem Nakladatelství politické literatury, v němž byl Řezáč bohužel poražen. Následovala stranická důtka a odchod z Odeonu do malého nakladatelství fotografické literatury, kde vykonal ještě kus záslužné práce.

Jak jste se stal šéfredaktorem Odeonu?

Když Řezáč odcházel na post ředitele, nabídl mi funkci šéfredaktora. Dodatečně jsem se dověděl, že jsem nebyl první, komu byla nabídnuta. Kdybych to býval věděl, asi bych nabídku nepřijal – měl jsem totiž tehdy jinou, lákavější nabídku do Akademie. Zjednodušená organizace, přímé vedení redakce bez vedoucích jednotlivých oddělení, totiž pro šéfredaktora znamenala mnohem větší pracovní zápřah. Nakonec jsem byl v konkurzu řádně zvolen šesti ze sedmi hlasů. Dekret mi ještě před nástupem Husáka na Dubčekovo místo v dubnu 1969 podepsal ministr kultury Miroslav Galuška.

Jak se daly vydávat knihy za normalizace?

Podíváte-li se do bibliografie knih vydaných v Odeonu, zjistíte, že léta tzv. normalizace představují po kulturní stránce systematičtější a bohatší obraz světové literatury než léta předchozí, ačkoli se dosud tvrdívá opak. Přitom se tak dělo za ztížených externích podmínek: desítkám autorů byla zakázána spolupráce. Nakladatelství tehdy rozvinulo praxi tzv. pokrývačství. Přitom neexistovala nějaká centrální domluva, každý pracoval na vlastní pěst, podle zásady, že nejlepší je, když o jednotlivých případech ví co nejméně lidí.

Jak jste vycházel s nadřízenými?

Na postech ředitele se střídali lidé, kteří k nakladatelství neměli žádný vztah. Byli vesměs důkazem toho, za co byla na nejvyšších místech považována kulturní práce, když na vrcholné posty byli dosazováni lidé bez vzdělání, organizačních schopností, pracovní disciplíny, jen za zásluhy nebo po nějakém průšvihu, když byli posíláni do politického důchodu. V 60. letech byl ředitelem nakladatelství Gottwaldův pobočník František Nečásek. V 70. a 80. letech se v této funkci vystřídalo pět pánů. Daly by se vyprávět veselé nebo smutné historky o jejich působení. Například jeden z nich říkal redaktorům referenti, Verlaina vyslovoval jako Frlajn, a když se mu upravovala ředitelna, pravil nad obrazem Picassa: „Toho Picáka mi sem nevěšte.“ Na poradách neměl rád hovory o knihách. Ožil jen, když se řešila stížnost, že šoféři kradou benzín.

Cha cha, to je geniální!

Naštěstí stál uprostřed ředitelny široký opěrný sloup a bylo snadné si odskočit a něčím se za ním posilnit. Ovšem na druhé straně se ani tento muž redakci do ničeho nepletl. Neúčastnil se většinou ani jednání se zahraničními hosty. Když jednou udělal výjimku, následovala ihned veselá příhoda. Navštívila nás delegace ze švédského nakladatelství Nordstedts. Když náš ředitel usoudil, že už těch hovorů o knihách bylo dost, povstal a prohlásil: „Musím vám Severanům dát něco pro zahřátí.“ Postavil na stůl láhev myslivecké se slovy: „Nemáme povoleno podávat zahraniční alkohol, a tak vám nabízím mysliveckou. To je jediný alkohol u nás s lidskou tváří.“ Švédové vybuchli radostí, že jsou mezi dubčekovci. Jeden kolega ředitele pod stolem nenápadně kopl. A ten tomu nasadil korunu: „Co mě kopeš, říkali to kluci na ÚV.“ Odeon ve skutečnosti vedli tři věci oddaní nestraníci a ředitelé byli na ně odkázáni.

Podobná situace byla ve státní správě, na ministerstvu kultury. I tam se rychlým tempem střídali muži bez odpovídající kvalifikace. Důležitá pro nás byla však funkce o patro nižší: vedoucí knižního odboru.

Na ministerstvu se vždy ve čtvrtek komisionálně do distribuce uvolňovaly nové knihy. Velké slovo při tom měli externí poradci, zejména hyperaktivní dr. Vladimír Brett z Akademie.

Ovšem je třeba dodat, že bych jako zakroužkovaný nestraník některé situace těžko řešil bez pomoci informátorů, kteří mi v kritických chvílích pomáhali informacemi a včasným varováním. Byli mezi nimi i členové strany, kteří nám fandili. Získával jsem tak zprávy z ministerstva, dokonce i z ÚV strany, když se na nás něco chystalo.

Jiní mi dokonce pomáhali při vypracování obranných materiálů a byli dokonce ochotni zaštiťovat je svým jménem. Kolem vydání Joyceova *Odyssea* jsem absolvoval sedm jednání na ministerstvu a předcházela jim řada písemných rozkladů (šlo o nemravný závěrečný monolog v knize). Nebo když přišel z ÚV s číslem jednacím přípis doporučující vydání plytkých zážitků jistého stranického pracovníka z dovolené, museli se najít – a našli se – dva kompetentní členové strany, kteří rukopis zhodnotili a rezolutně odmítli.

Jaké jste to měl v redakci?

Nastoupil jsem do funkce ve chvíli, kdy postupně začali odcházet nejstarší vrstevníci. Vyvinul jsem značné úsilí, abych redakci doplnil a odborně posílil. Tak se mi podařilo natrvalo nebo aspoň na určitou dobu získat lidi, kteří dnes zaujímají významné postavení na univerzitě, v literárním a výtvarném světě a nebo v nakladatelstvích. Uvedu aspoň některé: Josef Forbelský, Daniela Hodrová, Jiří Stromšík, Jan Royt, Rostislav Švácha, Jan Lehár, Václav Jamek, Jan Hloušek, Jan Zelenka, Jiří Josek, Vlasta Dufková–Macková, Jiří Našinec, Zbyněk Černík, Anna Kareninová. Zapomenout nesmím Jiřího Pelána, který chodil na mé přednášky, když jsem koncem 60. let učil u prof. Černého na komparatistice, a v němž jsem viděl svého nástupce.

Ve veřejnosti se bohužel stále opakuje názor, že sláva Odeonu skončila koncem 60. let. Šiřitelem tohoto názoru se s pochopitelnou zahořklostí stal můj předchůdce. Pracoval jsem v Odeonu po celou dobu jeho trvání, o 20 let déle než on. On však bohužel nevěnoval Odeonu z let po svém odchodu vůbec pozornost. Také Vladimír Justl viděl ve své knize Odeon pouze prismatem vydávání české literatury, o něž se eminentně zasloužil. Soustavné vydávání české literatury však v Odeonu skončilo v roce 1972, kdy si Československý spisovatel, zosobněný dvojicí Skála – Pilař, politickým nátlakem vynutil její gesci a my jsme ji mohli vydávat jen jako adekvátní součást literatury světové.

Do konce 60. let byla v odeonském katalogu vedoucí literaturou ještě literatura francouzská, po roce 1970 razantně nastoupili autoři angloameričtí. Nadřízené orgány se proti tomu záhy politicky ohrazovaly. Vyžadovaly úměrné zastoupení titulů z kapitalistického a socialistického světa. Když zjistily, že při tom trvá obrovský nepoměr v nákladech, v počtu vyrobených výtisků, začaly vyžadovat korekturu i zde. Volili jsme pak částečně úspěšnou taktiku nápadně grafického ozvláštňování neprodejných titulů ze socialistických zemí a jejich propagaci například u příležitosti politických výročí. Všecko bylo málo platné, nešlo-li o dobrou literaturu.

Jak fungovala cenzura?

O tom se občas šíří mylné informace. Dokud v dřívějších letech existovala skutečná cenzura, tzv. Hlavní správa tiskového dozoru (HSTD), bylo to pro nakladatelství výhodnější. Poslal se tam titul ve stránkách, a jakmile dostal razítko, nakladatel byl z obliga. Paradoxně horší bylo, když byl tento útvar zrušen a odpovědnost přenesena na nakladatele a přes něho i na autory; když byla zavedena autocenzura. Na ni reagovali jednotliví účastníci výrobního cyklu různě: někteří autoři i redaktoři se nebáli riskovat, jiní pracovali se strachem nebo diskutovali a nechávali si inkriminovaný text předem schválit nebo zakázat. Neprošla-li kniha na ministerstvu při čtvrtečním schvalování, bývaly následky nepříjemné. Vzpomínám si, že v jedné Saroyanově knize zůstala věta, že jeho babička měla vousy jako Stalin. Museli jsme dát vyrvat celý arch a knihu převázat. Redaktorka, jinak významná česká básnířka, musela být potrestána. To se dalo zařídit tak, aby to nebolelo. Dostala pokutu 1500 korun a dva měsíce nato mimořádnou odměnu 2000 korun.

Jak se to povedlo, že jste byl za normalizace šéfredaktorem prestižního nakladatelství, a přitom nebyl ve straně?

Jak už jsem řekl, na místo ředitele byla tlačenice, kdežto na šéfredaktora ne, protože to byla fuška. Zvítězil jsem sice v řádném konkurzu, státní orgány mě uznávaly, ale nahoře na partaji jsem prý byl červeně zakroužkován. Byly k tomu mnohé důvody. Ve vsi, kde jsem se narodil, nás chodilo do gymplu sedm a všichni kromě mne odešli po únoru do emigrace: Byl jsem v podezření, že jsem tu zůstal s jistým posláním. Dále: můj bratranec z téže vsi, sedlák, si z lenosti propojil amplion místního rozhlasu za chalupou s rádiem ve světnici, aby nemusel běhat ven. Jenže si neuvědomil, že když si večer pustil Londýn, že to vysílá do půlky vesnice. Hned večer ho sebrali, mne až ráno. Nějaká chytrá hlava vymyslela, že jsme chystali vysílačku. V hospodě byla zrovna komunistická schůze a jistá paní tam vletěla se slovy: „Vy tu rokujete, a venku je převrat!“ Pak se vše vysvětlilo, bratranec dostal pokutu, ale já jsem to měl v kádrových materiálech.

Měsíc po nástupu do Odeonu navštívil ředitele starosta mé rodné vsi a žádal, abych byl propuštěn: za to, že jsem prý agitoval proti založení JZD a pak ještě zanechal hospodářství napospas starým rodičům. Na fakultě jsem odmítl vstoupit do Svazu mládeže (byli jsme dva s Pecharem) a také jsem získal přízeň „reakčního“ profesora Václava Černého. Potom jsem se seznámil a později oženil s dcerou Bedřicha Fučíka, který si tehdy odpykával patnáctiletý žalář.

Když se ředitelem Odeonu stal můj podřízený redaktor a kolega, který předtím bohužel přes noc převlékl kabát a z dubčekovce se stal normalizátorem, měl jsem opravdu namále. Zachránilo mě možná, že na odeonskou funkci nebyl zrovna po ruce vhodný kandidát. Novopečený ředitel tehdy zapaloval svíčku na obou koncích a za dramatických okolností přímo v podniku zemřel. A na mne se možná na chvíli zapomnělo. Později jako šéfredaktor jsem

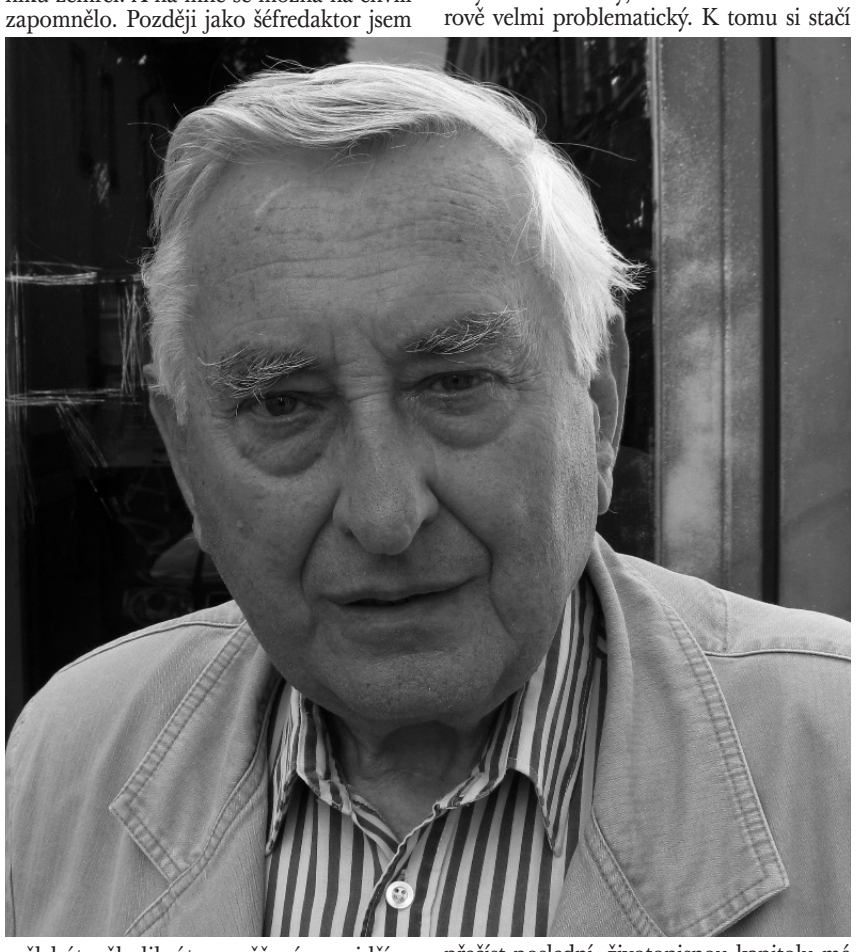

měl být několikrát prověřován, nejdříve na ÚV, potom na ministerstvu, ale nikdy k tomu nedošlo.

Nakonec Vás ale sesadili.

Musel jsem uvolnit místo soudruhovi, který přišel z ředitelského postu v Dilii, protože tam měl nějaký škraloup. Mne udělali tzv. hlavním lektorem. Dělal jsem za míň peněz přesně to, co dřív.

Nový šéfredaktor si za celou dobu svého působení v Odeonu nesedl za pracovní stůl. Sedával se zapálenou lulkou u konferenčního stolu v rohu u umyvadla a čekal na další návštěvu a já za něj uzavíral řízení u jednotlivých knižních titulů. Jednou mě to už dopálilo a předal jsem mu to neuzavřené k rozhodnutí. Reakce byla okamžitá: „Prosim tě, tohle mi nedělej, uzavři to vždycky sám!“

Do strany Vás nikdy nelámali?

Za Řezáčova působení ne, až po srpnu mě chtěl získat tehdejší předseda Závodní rady. Když jsem odmítl, přišlo na mně za čas udání, v němž, jak jsem se dověděl, bylo asi pět mých smrtelných hříchů. Bylo to zrovna v době, kdy nastupoval další nový ředitel, zhrzený kumštýř, který tentokrát měl Odeon, jak nám jednou sám řekl, zgruntu vyčistit. Stala se při tom nemilá příhoda. Nový ředitel si s sebou z vyšších míst přinesl seznam zaměstnanců, jichž je zapotřebí se zbavit. Na prvním místě byl předseda stranické organizace Pilař, na druhém já, následoval sloupeček dalších. Ředitel byl teprve pár dní v podniku a znal nás jen letmo podle vidění. Byl jsem zrovna v předpokoji u jeho sekretářky, pozval mě dál a bez úvodu mi položil otázku: „Poslyš, soudruhu, co uděláme s tím Čermákem?“ (Považoval mě za Pilaře). Nechal jsem ho chvíli pokračovat a pak jsem mu řekl, kdo jsem. K mému překvapení vybuchl v hurónský smích a řekl: „Máš rodinu a musíš být včas doma?“ Nato jsme spolu strávili delší čas v hospodě. Sdělil mi, že si mě nechá prověřit a pak se uvidí, jestli budu dál pracovat, nebo skládat brambory na smíchovském nádraží. Za nějaký čas odcházel z Odeonu, prý s důtkou, že kádrově zklamal. Nevyhodil totiž nikoho.

Jaké byly konce Odeonu?

Smutné. Přijali jsme ve svém penzijním věku nutnost zeštíhlení podniku a s pochopením jsme odcházeli. Jen způsob, jakým to proběhlo, nás nepotěšil. Do Odeonu totiž přišli v 80. letech lidé, kteří s ním už nesrostli, jacísi věrozvěstové nových zázračných ekonomických metod. Ti se přičinili o to, že tam proběhla jakási malá revoluce, takže svůj odchod jsme mohli chápat jako odchod poražených. Mně například dával s rozpaky výpověď ten, jehož jsem si vybral za svého nástupce. Pozval mě tehdy také nový, mně neznámý ředitel a chtěl ode mne zvláštní věc: abych mu řekl nebo aspoň na papírek napsal jména redaktorů, které by podnik mohl postrádat. Zvedl jsem se a druhý den jsem mu papír donesl. Stálo na něm jedno jméno: Josef Čermák. Nová garnitura se rozhodla změnit vžité odeonské zaměření a neuspěla. Odeon skomíral a posléze zanikl. Právem se můžeme domnívat, že s našimi odeonskými hospodáři by se tak nestalo, když přežil Albatros, Mladá fronta apod.

Kolik jazyků ovládáte?

Učil jsem se od mládí řeči se zálibou a za jediným účelem: abych mohl číst cizí knihy. Nevěřil jsem, že nadejde čas, kdy bude možno s cizinci mluvit. Asi proto je aktivní znalost řečí v naší generaci slabší než znalost pasivní. Čtu a mluvím slušně německy a francouzsky, běžně čtu ve všech románských jazycích (včetně matky latiny) a rusky.

Před časem jste vydal knihu o Kafkových falzifikátorech. Co byl zač *kafkolog* Janouch?

Dalo by se říci: deklasovaný intelektuál. Určitě člověk literárně a zřejmě i hudebně a výtvarně nadaný, ale bohužel charakterově velmi problematický. K tomu si stačí přečíst poslední, životopisnou kapitolu mé zmíněné knížky. Jeho život, to byla cesta od patologického vymýšlení a přilhávání až ke kriminálním aktivitám a nakonec věznění. Byl například v roce 1945 samozvaným policejním důstojníkem na Karlovarsku, v době tzv. divokého odsunu. Předstíral tehdy např., že má v Německu rozsáhlou síť agentů, a podával do Prahy zprávy svým ochráncům, vysokým funkcionářům bezpečnosti Borku Štolovskému a štábnímu kapitánu Karlu Vašovi. Obžaloby byl zproštěn hned po únoru.

Mně ovšem v knize nešlo o Janouchovy životní osudy, nýbrž o odkrytí jeho výmyslů kolem Kafky, jimž po 20 let věřila značná část světového kafkovského bádání.

Co jsou za žánr jeho Hovory s Kafkou, které nyní vydal Torst?

Rozhodně to není věrohodný dokument, za nějž Janouch knihu vydával. Využil toho, že Kafka byl dobrých pětadvacet let skoro zapomenutým autorem. Když na Západě vypukl jeho boom, veškerý tisk prahl po informacích o jeho životě. Objevila se řada pamětníků, najednou ho kdekdo znal. Janouch této situace využil. Všimněte si několika věcí: za prvé – nějakých pětadvacet let po Kafkově smrti nenapsal o něm ani řádku, za druhé – po tolika letech cituje Kafku z paměti nebo podle jakýchsi poznámek v doslovném znění, jako by měl jeho hlas natočený na magnetofonu. Janouch měl cílevědomý záměr: napodobit Kafkův text tak, aby mohl být považován za součást jeho díla. Na několik let se mu to vskutku podařilo. Dopustil se však chyby: své první vydání z roku 1951 později téměř trojnásobně rozšířil a povolil uzdu své fantazii tak, že druhé vydání z roku 1969 je ještě mnohem méně věrohodné. Přesto dosáhla jeho knížka ve světě úspěchu jako málokterá kniha o Kafkovi. Oklamal řadu renomovaných kafkovských badatelů a byl přeložen do mnoha jazyků.

Přitom ovšem všechno v jeho *Hovorech s Kafkou* není nepravdivé: Janouch se s Kafkou prokazatelně několikrát sešel, jeho otec byl ostatně Kafkovým kolegou v úřadě, a tam, kde si Janouch nepotřeboval vymýšlet – například v popisu pracoviště apod. – lze jeho informacím věřit. Obdivuhodná je jeho schopnost napodobit Kafkovu dikci.

Dnes už ale cituje Janoucha málokdo. To, že kniha u nás právě v rozšířeném vydání vyšla, je pro mne dost nepochopitelné, stejně jako to, že autorka doslovu nezaujala jednoznačné stanovisko k její hodnověrnosti. Je to možná tím, že otázka pravdy je pro stoupence některých módních filosofií irelevantní.

Čím to, že Janouchovi nalétli i Kafkovi přátelé, včetně Broda?

To bylo tak: Janouch svou knihu Brodovi poslal do Tel Avivu, ten ji dal k přečtení své sekretářce Ester Hoffeové, která ji do nebes vychválila. Brod ji potom asi letmo pročetl a zřejmě i pod vlivem Hoffeové pochválil, což samozřejmě ovlivnilo její další přijetí ve světě.

Podle mne je z Hovorů zřetelně cítit, že to Janouch stylizoval přesně tak, jak si Kafku intelektuálové představovali nebo chtěli představovat.

Máte možná pravdu. Janouch byl člověk s dobrým odhadem situace, se značnou sociální inteligencí.

Byl to hochštapler, blázen nebo obojí?

Blázen určitě ne, hochštaplerem ho ve spisech nazýval jeden z jeho vyšetřovatelů. Spíš to byl morálně nalomený člověk s chorobným sklonem k vymýšlení, ale i lhaní a podvádění, přitom velmi inteligentní a dost vzdělaný. Všimněte si, že vůbec nic nepublikoval v Čechách a v češtině, určitě v obavě, že by mohl být často usvědčen z nepravdy. Jeho odbytištěm byly země německého jazyka, kde se nemusel tolik bát, že bude odhalen.

A Michal Mareš?

Mareš, to je jiný případ, okouzlující člověk a velký fabulátor — vyprávěli mi o něm pamětníci. I on se s Kafkou letmo znal. I on se do Kafky pustil až v letech jeho rostoucí popularity na Západě. Neměl s ním však tak cílevědomý záměr jako Janouch. Pouze svými, z velké části vymyšlenými historkami vycházel vstříc lačným západním novinářům a zájemcům o Kafku. Sám přiznával, že Kafku nečetl a pro něho samého že byl typem moudrého rádce, jakéhosi guru. Mareš se ovšem významně zapsal do kafkovského bádání svou legendou o Kafkových stycích s anarchisty. Určité styky sice neexistovaly, ale Marešovu legendu pak převzal a do definitivní podoby upravil Janouch a od něho ji v 60. letech přejala německá levicová kafkologie, vytvářející obraz „rudého“ Kafky v polemice s jeho spekulativním pojetím např. u heideggeriánů. Legenda měla a má tuhý život a je asi dosud největším českým „příspěvkem“ ke kafkovskému bádání.

Píšete něco?

Píšu takovou trochu smutnou knížku o Kafkových posledních letech, kde je v jeho životopise ještě mnoho mezer – mj. o jeho názorech na lidské tělo a medicínu. Teď mám k dispozici i nějaké dosud nepublikované materiály, ale je ještě předčasné o tom mluvit.

Podle svědectví Kafkova přítele z posledních let Roberta Klopstocka mu měl Kafka těsně před svou smrtí v roce 1924 říct: *„Já pražský nevěřící Žid stal jsem se věřícím a změnil jsem svůj světonázor. Svatý Václav, plod ducha doby a výraz naděje 10. století v Čechách, je také můj svatý Václav a projev mé víry jakožto věřícího Žida, který je otevřen křesťanství Františka z Assisi a svatého Václava, jimž oběma děkuji za víru v budoucí posmrtný život.“* Jak byste toto svědectví interpretoval?

Přiznám se, že tento citát neznám, slyším jej poprvé a dost mě překvapuje. Kafka měl, jak známo, zájem o některé kapitoly českých dějin. V určitých obdobích – hlavně kolem propuknutí nemoci – byl bedlivým čtenářem bible, pochopitelně především Starého zákona. Najdou se také úvahy a poznámky směřující ke křesťanství a ke katolicismu. Někteří němečtí badatelé se domnívají, že chodil i do kostela k Týnu a sv. Havlu. Na jméno sv. Václava jsem však u něho nenarazil. Že jeho život a svatováclavskou tradici znal, je však mimo pochybnost.

Jaké byly Kafkovy představy o těle?

Kafka byl celý život tvrdošíjným zastáncem přírodní léčby podle devizy *Co příroda pokazila, může zase jen příroda napravit*. Tedy žádné léky z lékáren, žádné injekce, očkování, rentgeny apod., nýbrž příroda, zdravý vzduch, vegetariánská strava, důkladné žvýkání potravy, tělesné cvičení, otužování, tvrdé lůžko. Zvlášť zaujatý byl proti lékařům specialistům. Byl laickým stoupencem holismu. Někdy jeho názory překvapí neuvěřitelnou naivitou. Např. viní své dlouhé tělo z neuzpůsobenosti k životu, neboť jeho srdce prý nedokáže dopravovat krev až do okrajů končetin.

To bych si přesně myslel.

Tuberkulózu považoval za psychickou nemoc a dlouho nevěřil, že je nakažlivá.

V čem Vás drželo selství?

Už jsem to dříve naznačil. Selství, ta dřina na kopcovitých polích pod horami, nutnost od rána do soumraku pracovat po vzoru svých drahých rodičů, mi dodalo energii na celý život a zároveň mi dalo i jisté mravní limity, co mám, co mohu a co nemohu v životě dělat. Když mi rok před doktorátem onemocněl otec, obdělával jsem tam s jedním koněm osm hektarů polí a luk a v noci se učil. Hrábl jsem si tehdy někam na okraj svých sil. Pak jsem odešel do Prahy a zřízenci v univerzitní knihovně mi nosili objednané knihy až na stůl… Dva světy, tak protikladné a oba krásné. Selství: tradice, víra, půda, po které chodily generace mých předků, dům jménem Kamenice, který přežil třicetiletou válku, protože byl z kamene, a ten, ve kterém ve svátečních dnech stále žijeme. A také pocit, že tam i já ještě stále trochu patřím.

Petr Placák

Kdo jsme? Obrazy člověka moderny

Konrad Paul Liessmann

Říci, že otázka, co je člověk, se od dob Immanuela Kanta radikálně změnila, není trivialitou. Po Kantovi se otázky: „Co mohu vědět?“, „Co mám dělat?“ a „V co mohu doufat?“ sbíhají v otázce: „Co je člověk?“

Co člověk je, víme – v ontologickém či antropologickém smyslu – dnes méně než jindy. Naše myšlení však krouží zřejmě spíš kolem toho, jak je tato otázka způsobem pro naši dobu rozhodujícím transformována: „Jaký obraz si o člověku máme udělat?“ Namísto domnělých antropologických jistot, které viděly člověka jako rozumného, politického, pracujícího, vyrábějícího, náboženského, hovořícího či produkujícího tvora, nastoupily dávno modely a návrhy, které člověka zas a znovu nově konstruují. Co však obrazy, které sami o sobě navrhujeme, vypovídají o nás? Z jakých fantasmat, strachů a vášní tyto obrazy vycházejí; a podle jakých potřeb a motivů jsou konstruovány? V knize Genesis ještě stojí: „A Bůh stvořil člověka k obrazu svému, k obrazu Božímu ho stvořil.“ Bůh Stvořitel ale abdikoval, člověk nachází stále více zalíbení v tom, že svou evoluci bere programově do vlastních rukou a stává se stvořitelem sám sobě. Ale podle jakého obrazu se sami utváříme? Otázka nezní *Kdo jsme?,* nýbrž *Jak se vidíme?*

V červenci 1999 měl Peter Sloterdijk na zámku Elmau přednášku pod názvem *Pravidla pro lidský park*, která o něco málo později způsobila ve veřejnosti rozhořčené debaty doposud nevídaných rozměrů. Sloterdijk v této imaginární „odpovědi na Heideggerův dopis o humanismu“ zpochybňuje onen obraz člověka, který se cítil být zavázán k humanizaci člověka prostřednictvím literatury a vzdělání, a doporučuje naproti tomu pojem *antropotechniky,* jejímž prostřednictvím se člověk sám učiní předmětem programu změn – od výchovy přes kultivaci až po genetickou manipulaci. Takovéto úvahy o autoplasticitě člověka, navíc kladené v kontextu, který sahá od Platóna přes Nietzscheho k Heideggerovi, tenkrát postačily k tomu, aby byly filosofovi vytýkány kryptofašistické tendence a nehumánní fantazie o selekci a šlechtění. Vášně od té doby opadly a diskuse se stala minulostí. Při zpětném pohledu se však ukazuje, že zavádějícím ideologickým řízením této diskuse, motivovaným falešně morálními obavami, byla promarněna skutečná šance hovořit o vlastním tématu: podle jakých parametrů konstruujeme člověka a jak je možno těchto obrazů člověka reflexivně opět dosáhnout.

Antropotechnika

Od pojmu *antropotechnika* si toho Sloterdijk svého času dost sliboval. Doposud se však tento pojem neprosadil. To, vedle důvodů pojmově-politických, může spočívat i ve věci samé, jíž je třeba se zabývat. Antropotechnika není neologismus, který by prosazoval Sloterdijk. Na technických odborných a vysokých školách je tento pojem již dávno běžný, označuje oblast pracovní vědy, která se zabývá ergonomickým uspořádáním technického pracovního prostředí – od návrhu ergonomických pracovních míst u počítače až po design životně důležitých systémů na kosmické stanici s lidskou posádkou.

Význam, který tomuto výrazu dal Peter Sloterdijk, však posouvá těžiště od rozhraní mezi člověkem a technikou směrem k vlastní aplikaci techniky na člověka. Tím se však mění i konotace tohoto pojmu. Zníli slovo antropotechnika jako požadavek přizpůsobení techniky potřebám člověka ještě vzácně měkce a lze-li s tím souhlasit, pak v okamžiku, kdy je míněn program vlastního formování člověka, je tento pojem okamžitě vnímán jako tvrdý a kontroverzní. Sloterdijkova teze totiž říká, že antropotechnika existuje nejen tam, kde se člověk podřizuje pokročilé technologii, jako třeba v případě genové technologie, nýbrž že antropotechnikami jsou všechny procesy vedoucí k utváření, vzdělání a výchově, socializaci a civilizaci člověka. Člověk ani nemůže jinak, než se sám k sobě chovat technologicky, tedy způsobem utvářejícím a zasahujícím, formujícím a selektujícím.

Autoplasticita člověka

Na počátku onoho řetězce obrazů, který ukazuje člověka jako bytost, která sama sebe nejprve vůbec musí navrhnout a utvořit, vidí nejen Peter Sloterdijk renesanční antropologii humanisty Pica della Mirandoly, který učil o univerzální autoplasticitě člověka. Ve své grandiózní řeči o *Důstojnosti člověka* z roku 1486 nechává Pico della Mirandola promlouvat Boha-Otce ke svému stvoření:„Nepropůjčili jsme ti nějaké určité sídlo, ani vlastní tvář, ani nějaký zvláštní dar, ó Adame, abys mohl mít jakékoliv sídlo, jakoukoliv tvář a všechny dary, které si přeješ, také podle své vůle a podle svého vlastního mínění. Ostatním bytostem je jejich přirozenost určena námi předepsanými zákony a je jimi držena v mezích. Tebe neomezují žádné nepřekonatelné hranice, ty si podle své svobodné vůle máš sám určovat dokonce i onu přirozenost.“

Můžeme to vykládat jako počátek novodobé hybris člověka k sebezmocnění a také k sebestvoření nebo jako prohloubenou reflexi onoho podezření, které zaměstnává mysl člověka od té doby, co o sobě přemýšlí: že je onou bytostí, která musí vždy nejprve sebe samu utvořit. Alespoň počínaje Nietzscheho poznámkou, že člověk je „zvířetem ještě nikoli ustáleným“, patří předpoklad fundamentální plasticity a lidské otevřenosti světu k základním úvahám moderní filosofické antropologie. Zapomíná se, že Nietzsche tuto otevřenost hodnotil jako symptom „chorobného vývoje“. Günther Anders, autor *Antikvovanosti člověka* a jeden z nejpřísnějších kritiků technické civilizace, však tento poznatek v mladých letech ještě jednou přesně vystihl, když hovořil o „patologii svobody“ člověka a charakterizoval ji elegantní větou: „Umělost je přirozeností člověka a jeho povahou je nestálost.“

Z cyklu Per aspera ad astra, 1892, kombinovaná technika, plátno — Karl Wilhelm Diefenbach

Pojem antropotechniky by bylo možno chápat v návaznosti na tento program svobody i jako transformaci přirozenosti do umění, aplikováno na člověka samotného. Techniku je tu však třeba chápat spíš ve smyslu antické *techné*: jako metodický postup, jako zručnost k dosažení určitých účelů. Jejím předpokladem je, že neexistuje nastálo utvořená přirozenost člověka, která by postačovala sama sobě nebo která by mohla platit jako měřítko. Primitivní, přirozený *Naturmensch* vždycky byl fikcí. Pro člověka byla jeho vlastní přirozenost pouze výchozím materiálem, který teprve měl být utvářen.

Jak zlepšit člověka

Tato skutečnost byla prekérně radikalizována úvahou, že by nemělo jít jenom o to, *formovat* člověka podle etických a estetických uvážení – antické postupy, které Michel Foucault popsal jako „technologie sebe sama“ –, ale o to, člověka *zlepšit*.

Tento koncept „nového člověka“, který měl za sebou nechat toho starého, má zřejmě křesťanský původ. V křesťanství se objevuje myšlenka obnovy člověka se vší zřetelností, byť je zamýšlena jako spirituální program vykoupení, například když Pavel píše v dopise Korintským: „Kdo je v Kristu, je nové stvoření; staré zaniklo, hle, vše je nové.“

Že tohle vedlo k rasantnímu dalšímu rozvoji antropotechnik, se ukazuje v neposlední řadě v inovacích v oblasti sebedisciplinizace, jak ji předepisuje třeba řeholní život od askeze až po meditační techniky mystiků.

Ale i sporný pojem „nadčlověka“ z Nietzscheho *Zarathustry*, kterého Sloterdijk v řeči v Elmau k iritaci mnohých citoval, má křesťanský původ. Pochází z doby reformace, najdeme ho u Martina Luthera a byl to oblíbený pojem v pietistické buditelské literatuře: „V novém člověku jsi skutečným člověkem, nad-člověkem, člověkem Božím a Kristovým“ píše se v jedné mravoučné knížečce ze 17. století. Sloterdijkův odkaz, že Nietzsche četl Darwina i Svatého Pavla stejně pozorně, zdůrazňuje nejen tuto souvislost, ale osvětluje i Sloterdijkovu poznámku, že Nietzsche, když hovoří o nadčlověku, má na mysli „věk světa hluboko nad současností“.

Sekularizace a optimalizační programy

Idea nového člověka však rozvinula celý svůj explozivní potenciál teprve ve své sekularizované podobě. Utopie novověku chtěly jedna vedle druhé vytvořit nového člověka už ne jako výsledek vnitřního úsilí, ale jako produkt civilizačně-technické revoluce, která od počátku chtěla osvobodit reprodukci člověka ze spárů náhody. V totalitárně-utopistickém *Slunečním státě* dominikánského mnicha Campanelly je nový člověk skutečně produkován na základě sexuální selekce; jiní utopisté hledali jeho stvoření v radikálním převrácení stávajících poměrů. Pro ruského revolucionáře a pozdějšího lidového komisaře Anatolije Lunačarského byla společnost „kusem mramoru“, z něhož chtěl vytvořit „krásné lidstvo“.

Nejpozději od počátku moderny jsou antropotechniky jakéhokoliv druhu zamýšleny nejen jako terapeutický korektiv vyskytnuvších se defektů či odchylek, ale tendenčně vždy také jako techniky konceptu a vylepšení. Předpokladem toho je, že na člověka, tak, jako ho zažíváme, je třeba hledět spíše jako na nepodařeného, nedokonalého, nedostatečného, jako na vadný vývoj nebo alespoň jako na cosi, čemu je třeba korektury. V tom tkví rozhodující novum sebenazírání moderního člověka: Tak, jací jsme, nejsme dost dobří. Avšak – a to nutně k tomuto obrazu patří – můžeme se zlepšit.

V závislosti na politicko-ideologické orientaci byl od té doby požadován člověk komparativně: agresivnější nebo mírumilovnější, chladnější nebo citovější, tvrdší či měkčí, odolnější či citlivější, egoističtější či solidárnější, a především: inteligentnější, zdravější a déle žijící! Všechny představy o sobě samém, které si od té doby člověk dělá, už nejsou v první řadě zavázány nároku sebepoznání, nýbrž toto sebepoznání získává svou legitimaci teprve díky optimalizačním programům, které se s ním pojí.

K obrazu svému

Obraz sebe sama, tak jak ho člověk navrhuje, odpovídá zpravidla tomu, co je člověk schopen navrhnout. Modely pro vlastní obraz člověka jsou od počátku artefakty a stroje, které člověk sám byl schopen zkonstruovat a vyrobit. Jestliže Adam je ještě koncipován zcela z perspektivy raně kulturního hrnčíře, který umí vyrobit něco z hlíny, vnímal se člověk na vrcholu mechanického konstrukčního umění v 18. století jako hodinový stroj či automat, jako android, a po vynálezu parního stroje přicházely jako návod k sebeinterpretaci člověka v rychlém sledu inovace průmyslové revoluce. Třeba hnací dynamika Sigmunda Freuda je formována zcela podle modelu parního stroje, s hnacím přetlakem, přetlakovými jevy, ventily stlačené energie a složitým přesměrováním (sublimace) hnací energie, se způsobem fungování „psychického aparátu“ napodobujícím hydrauliku. Vynález telegrafu a telefonu umožnil vidět člověka jako reléovou stanici pro akty komunikace, vývoj elektronových počítačů vedl k modelům mozku a tedy člověka, které ho identifikovaly jako stroj na zpracování informací na bioelektrické bázi.

Tyto obrazy sloužily nejen jako modely k objasnění člověka, ale také k navržení účinných metafor pro větší sociální jednotky: stát jako soustrojí, v němž kolečka, uvedena do vzájemného souladu, mají fungovat v převodovce bez tření; nebo společnost jako systém sestávající z komunikací; nebo kolektiv jako aparát s hnací dynamikou, který potlačuje, dokud to, co bylo potlačováno, se explozí nedostane opět na povrch.

Opice je pasé

I když má strategie formování obrazu člověka podle přírody a jejích zákonů ještě pár zastánců – především v populární variantě evoluční biologie, tedy člověk coby lidoop, technické konstrukce sebenahlížení člověka již dlouho dominují. Ostatně v genetice načrtávají evolučně-teoretické a technicistní tahy štětcem obraz, ukazující člověka jako stroj na výrobu a rozsévání genů. Rozluštění genetického kódu člověka se proto mnohým jevilo nejen jako rozhodující krok k sebepoznání, ale také jako první krok, aby se skutečně mohlo začít pracovat na jeho vylepšení.

Jde-li o vylepšení lidského rodu, je naší fantazii už dlouho kladeno jen velmi málo mezí. V technických utopiích naší doby jde proto občas také rovnou o velké perspektivy dalšího rozvoje lidstva až po utopii mezigalaktických civilizací. S potěšením a se strachem jsou přehrávány možnosti evoluce cestou genetické autoregulace nebo nahrazení lidského druhu myslícími a sebevědomými stroji.

Většina z těchto koncepcí se opírá o výše diagnostikované přesvědčení: Člověk, jaký je, má zmizet nebo zmizí. Jak to ale zařídit – v tom už se fantazie rozcházejí.

Transhumánní horizont

Zhruba lze rozlišit dvě „myšlenkové školy“: Zaprvé bioinženýři, jimž se jedná o vylepšení genetického výchozího materiálu člověka. Ti tedy ještě věří v biologickou budoucnost, která se však bude v podstatě vyznačovat především genetickou autoregulací a vylepšováním a povede k člověku, pro nějž bude charakteristická geneticky optimalizovaná inteligence, zdraví a dlouhý život. O tom, zda tito geneticky manipulovaní lidé budou představovat rasu, jejíž rozmnožování už nebude, resp. nebude mět být kompatibilní s normálními lidmi, by se daly inscenovat ty nejlepší disputace genetických nadšenců. Zajímavé však je, že pro tuto perspektivu se ruší i hranice mezi člověkem a zvířetem. Genetické korekce mohou být komponovány i z genového arzenálu zvířat – a to, že lpění na lidech jako vlastním druhu je dnes již přáteli zvířat nejrůznější provenience denuncováno jako „speciesismus“, by se dalo interpretovat jako ideologická příprava na rezignaci člověka na sebevymezení, na jejímž konci se již dlouho vynořuje transhumánní chiméra na horizontu biotechnických možností.

Moravcovi Kyborgové

Jiná frakce naopak sází na vystřídání biologické evoluce dalším rozvojem strojů. Především v oblasti zkoumání a výroby umělé inteligence se už dlouho objevují fantasie, které sní o strojových bytostech, které budou uchovávat a rozvíjet vědomí lidí a budou je moci učinit nesmrtelným a tím jaksi mimochodem překonají bídu tělesnosti a s ní spojenou konečnost člověka.

Fakt, že právě mezi zástupci takzvané technologie budoucnosti se do popředí dostává opět prastará představa možného oddělení ducha a těla, i když s málo povznášející perspektivou, že duch bude z těla vysvobozen a přenesen na čip, může být překvapivý, odpovídá však jen pozorování, že i s nejpokročilejšími technickými možnostmi se vždy opíráme o historicky prověřené koncepty.

Myšlenka, že vědomí lze strojově reprodukovat a přivést ho k „funkční nesmrtelnosti“, jak ji formuloval především z Rakouska pocházející americký odborník na počítačové vědy Hans Moravec, se dá číst i jako sekularizovaná gnostická touha po vykoupení. Za sněním o kyborgovi, dokonce o čistém stroji, se možná skrývá totéž nepřátelství k tělu, za které bylo křesťanství – po právu či nikoliv – bičováno osvícenstvím. Je zajímavé, že tyto koncepce, odporující našemu modernímu chápání těla, smyslnosti a sexuality, ztrácejí svou morální pochybnost, objeví-li se nikoliv jako morálně-religiózní poselství, nýbrž jako sekulární technická možnost optimalizace.

Geny versus geny

Blízká budoucnost ale zřejmě tkví v genových technologiích a nikoliv v transformaci vědomí na nové fyzikální nosiče informací. Odhlédneme-li od toho, že mnohé, o čem se hlasitě diskutuje pod mottem genových technologií, je ještě utopií – od terapie kmenovým buňkami až po genetický design vlastních dětí –, radikalizují otázku vztahu člověka k jeho přirozenosti i současné potenciální aplikace reprodukčních technologií – od umělého oplodnění až po terapeutické a reprodukční klonování.

Je-li možno proces modernizace pojmout i jako proces pokračující nadvlády a kontroly nad přírodou, pak zůstává otázkou, proč by se tento proces měl zastavit zrovna před přirozenou podstatou člověka samotného, tím spíš, že ji ještě nikdo nebyl schopen jednoznačně určit. Takovéto otevřené otázky vedou ostatně k tomu, že pro genové technologie a proti genovým technologiím vznikají zvláštní aliance. Je překvapivé, že právě zapřisáhlí příznivci teorie vlivu prostředí jsou často vehementními odpůrci genových technologií, i když by se dal očekávat spíš pravý opak: kdo je přesvědčen, že prostředí má na utváření vlastností a chování výrazně větší vliv než dědičnost, ten by mohl genové modifikace vnímat s klidem; a podobně osvícení současníci, kteří větří za každým pokusem o genetické vysvětlení lidského chování biologismus a rasismus, jsou sami zastánci krajního naturalismu, když chtějí domnělou přirozenost člověka zachraňovat před zásahy genových technologií.

Za vzrušujícím strachem, spojeným s geneticko-technologickými vizemi utváření člověka, se u příznivců i odpůrců skrývá víra, že nakonec jsou za všechno zodpovědné geny – jen jedni toho chtějí využít a druzí od toho chtějí dát ruce pryč.

Inženýrský problém: svoboda

Tato víra sama by se však mohla projevit jako osudový omyl. I když odhlédneme od toho, že redukovat chování a vlastnosti člověka na genetické determinanty je problematické, mohlo by se záhy ukázat, že genetické modifikace mohou člověka možná učinit zdravějším a déle žijícím, avšak nikoliv lepším v *morálním* smyslu. Dokud si člověk uchová vědomí svobody, bude zas a znovu jednat jinak, než jak to předpokládal designový program.

To neznamená, že by genové technologie neměly i ve svém současném stavu závažné důsledky. Genové technologie, v neposlední řadě tolik diskutované klonování, by mohly být zaprvé popsány jako aplikace principů vědecko-technické civilizace na člověka samotného. K souhrnu těchto principů patří produkce identit. Například vědecký experiment je platný pouze tehdy, pokud se podaří identickým postupem za identických podmínek získat identické výsledky. Jinými slovy: experiment musí být kdykoli opakovatelný. Tento princip dopomohl k úspěchu průmyslovému způsobu výroby: hromadně se vyrábějí identické produkty za identických podmínek – dokonce i v kultuře vítězí od dob Waltera Benjamina kopie nad originálem.

K obrazu stroje

Günther Anders se již v 50. letech 20. století domníval, že člověk dlouhodobě nevydrží, nebude-li *dělán* podobným způsobem jako jeho úspěšné produkty. Pod heslem *Human Engineering* – byť s velkým odporem – předpokládal Anders následující tendenci vývoje: člověk nakonec svěří svůj vlastní vznik výrobním technologiím, které sám vytvořil, a tam, kde to bude považovat za výhodné, se bude vyrábět v sériích, aby překonal svou „bídu jedinečnosti“ a vyřadil ze hry náhodu – a to z jednoho prostého důvodu: vytváříme sami sebe podle obrazu strojů, které jsme sami vyrobili.

Člověk je, měřeno standardem jeho výrobků, singulární exemplář, nezaměnitelný a smrtelný. To, co bylo dlouho považováno za „krédo každé humanity“, význam a nenahraditelnost jednotlivce, musí být v době sériové výroby nutně vnímáno jako eklatantní nedostatek. Náhodnost zrození a jedinečnost bytí, poměřováno průmyslově-technickým ideálem, totiž výrobou a reprodukcí identického pomocí identických prostředků za identických podmínek, se stanou hanbou.

Ve své diskutabilní tezi o „prométheovském rozdílu“ vycházel Günther Anders z toho, že člověk stále více zaostává za dokonalostí svých přístrojů. Tělo (a s růstem umělé inteligence dnes zřejmě musíme dodat, že s ním i duch) však nejenže zaostává za přístroji, nýbrž je, jak to jen lze – podle potřeb těchto přístrojů také produkováno a reprodukováno: „Co se má z těla stát, je tedy vždy určeno přístrojem; tím, co přístroj vyžaduje,“ píše se v *Antikvovanosti člověka*. Produkce těla přitom znamená nejen přizpůsobování těla a jeho funkcí mechanismům mašinérie přivykáním a tréninkem, výchovou a adaptací, nýbrž míněna je v konečném důsledku i chirurgická a genetická změna těla: „Experimenty *Human Engineering* jsou skutečnými iniciačními rituály věku robotů.“

Summa Technologiae

Když Anders toto formuloval, byly otázky fyzické manipulace člověkem v nejlepším případě tématem pro autory science-fiction. Třeba Slanislaw Lem ve svém díle *Summa Technologiae* píše: „Člověk je dnes nejnespolehlivější součástí strojů, které sám vytvořil, a současně je – z mechanického pohledu – nejslabším článkem procesů, které sám uvedl do chodu.“ Lem pak rozehrává několik možností, jak člověka vylepšit a „rekonstruovat“ pomocí technických součástí tak, aby se tento rozdíl mezi člověkem a stroji alespoň trochu vyrovnal, aby člověk zcela nezaostával za možnostmi vlastních strojů – fantazie, kterou skutečnost postupně dohání, i když v trochu jiné formě, než jak to bylo myšleno.

pokračování na následující straně

Co je fašismus

Americký historik Robert O. Paxton ve své knize *Anatomie fašismu* hledá „fašistické minimum“, které by bylo vlastní jednotlivým fašistickým hnutím v různých zemích. Proti autorům, kteří jsou vůči podobným pokusům skeptičtí, Paxton tvrdí, že je zapotřebí všeobecný, druhový termín k označení „obecného jevu, jenž je nepochybně nejvýznamnější politickou novotou 20. století: lidovým hnutím zaměřeným proti levici a proti liberálnímu individualismu“. (s 27)

Už samotná výše uvedená definice fašismu je ovšem sporná. Bylo zaměření proti levici (především proti marxistickému socialismu a komunismu), jak to konstruuje Emil Nolde, skutečně určující pro fašistická hnutí i nacismus? Nebyl *protimarxistický* zápal fašistů, respektive nacistů součástí konkurenčního boje dvou kohoutů na společném smetišti, na jedné straně, a na straně druhé nefungoval tento „zápal“ spíš jako politický instrument vhodný k uchlácholení tradičních elit?

Ještě v listopadu 1932 dokázali němečtí komunisté a nacisté spolupracovat při stávce v berlínském dopravním podniku BVG v rámci tažení proti společnému nepříteli, kapitalistické hydře, a v rovněž obdobné snaze oslovit bezprizorní masy. A co se týká boje proti liberálnímu individualismu – ten nebyl vlastní jen fašistickým režimům, ale stejně tak i režimům komunistickým.

Fašismus a nacismus

Aby mohl Paxton svou tezi obhájit, potřebuje zrušit rozdíl mezi (italským) fašismem a německým nacismem. Zásadní námitku, že v nacionálním socialismu je ústředním principem biologický rasismus, který ve fašismu chybí nebo je marginální (italští nacionalisté pojem *rasa* používali zřídka a jen ve smyslu kulturně-historickém), se Paxton snaží obejít poukazem na to, že „všechny fašistické systémy mobilizují obyvatelstvo proti nějakému nepříteli, a to jak vnitřnímu, tak vnějšímu, že však jednotlivé národní kultury dodávají tomuto nepříteli jeho identitu,“ (s. 303, pozn. 85) – jednotlivá fašistická hnutí měla svůj „vlastní recept na národní obrodu, který si žárlivě střežila“. (s. 26)

Jenže obdobně používala i komunistická hnutí svůj vlastní druh mobilisace proti nepříteli, vnitřnímu i vnějšímu, kterého si modifikovala podle „regionálních zvyklostí“. Můžeme je tedy rovněž zahrnout pod pojem fašismus? V mnohém ohledu ano a stejně tak v mnohém ohledu pod něj nemůžeme zahrnout nacismus, který se od fašismu liší v mnoha zásadních věcech – nejen co se týká biologického rasismu.

Mussoliniho válka v Etiopii sice měla oživit fašistický dynamismus, ale zároveň byla i jednou z řady tradičních imperiálních dobrodružství. Naproti tomu v nacistické útočné válce žádné archaické imperiální sny nebyly. Vně byla prezentována jako boj o životní prostor v biologickém smyslu a směrem dovnitř válku nacistický režim využil jako podnět k radikalisaci a k zavedení extrémních opatření, které měly národ přeměnit na osudové společenství. K ničemu takovému srovnatelnému s děním v Německu a na územích okupovaných Německem v Itálii nedocházelo.

Přes mobilisaci mas italský fašismus nikdy zcela nezavrhl prvky konzervativní diktatury. Podle samotného Paxtona je nutno uznat, že Mussoliniho režim se „dychtil ‚normalizovat‘ ve shodě se společností, v níž rodina, církev, monarchie a vesničtí hospodáři stále třímali otěže,“ a měl „k absolutní moci daleko“ (s. 241-2)

Německý nacismus se ovšem rozhodně nedychtil normalizovat v nějaké prušácko–klerikálně-monarchistické kaši, kterou hluboce pohrdal. Nacismus byl extrémně revoluční hnutí, které útočilo nejen na podstatu dosavadní společnosti, ale i na pojetí člověka jako takového. (Spíše než fašismu se tím nacismus dotýká liberalismu, který rovněž ruší veškerá dosavadní tabu spojená s postavením člověka jako nenahraditelné, neopakovatelné bytosti obdařené nesmrtelnou duší – ovšem ne z důvodů biologicko-inženýrských, ale ekonomických, které jsou ostatně v nacismu přítomny rovněž, i když nejsou primární.)

Kapitalismus

Paxton ovšem koexistenci s tradičními elitami považuje za jeden ze základních rysů fašismu (tedy v jeho pojetí i nacismu), který jej navíc odlišuje od komunismu. Jenže právě hluboká revolučnost nacismu vylučuje jakoukoli jeho dlouhodobou koexistenci s kapitalismem – i přes počáteční stadium, kdy ze strategických důvodů nacismus simuloval možnost spolupráce s tradiční společností.

Mussolini ovšem snil o impériu po vzoru starého Říma a k tomu účelu byl ochoten ke kompromisům prakticky s kýmkoli. Nebýt Mussoliniho etiopského dobrodružství, které vykopalo hluboký příkop mezi ním a Londýnem s Paříží, mohlo se dobře stát, že by se fašistická Itálie ocitla za druhé světové války na straně Spojenců a po válce by se bezpochyby demokratizovala.

Předpokládat podobný vývoj pro Hitlerovo Německo je ovšem nemožné. Hitler záměrně podminovával všechny staré mosty mezi státem, který převzal, a západní společností s fanatickou důsledností do posledního dne svého života právě proto, aby zabránil možnosti takovéhoto vývoje, a to, kdy ony mosty vyhodí do povětří, byla jen otázka vhodného načasování.

K tomto účelu ostatně využil i holocaust, kterým zatáhl Německo do zločinu, ve kterém všechny Němce spojil a držel tak celý národ v šachu, což je mimochodem klasická metoda fungování mafie – tedy „bratrství“ skrze zločin.

Z cyklu Per aspera ad astra, 1892, kombinovaná technika, plátno — Karl Wilhelm Diefenbach

Holocaust tak sloužil jako ochranný val před západním světem a jeho kulturou a Hitler – vedle své antisemitské obsese – také tak holocaust chápal. (Povedlo se mu to dokonale – dodnes jsou autoři, kteří nacismus považují za integrální součást německé kultury, tedy i evropské kultury, ačkoli šlo o její popření.)

Vztah nacismu ke kapitalismu by se dal přirovnat k cizopasníku, který tělo svého hostitele vyžírá postupně, aby mu zdroj potravy vydržel co nejdéle čerstvý. Ve vztahu ke kapitalismu měl nacismus opět blíž ke komunismu, než k fašismu.

Totalitarismus

Vztah fašismu a tradičních elit Paxton ovšem používá k nabourání teorie *totalitarismu,* která spojuje totalitní fašistická a komunistická hnutí, aby je odlišila od autoritářských režimů (viz *Původ totalitarismu* Hannah Arendtové).

Teorie totalitarismu je podle Paxtona nevnímavá „vůči bytostné podstatě nacistického vládního systému a má tudíž sklon podporovat poválečná tvrzení elit, že se je Hitler pokoušel zničit.“ (s. 243) Podle něj lze ovšem o „základní neslučitelnosti“ kapitalismu s fašismem do jisté míry mluvit jen v období „konečného apokalyptického vyvrcholení nacismu“ – „nicméně k popsání toho, jak fašistické režimy fungovaly v normálnějších časech, se již příliš nehodí.“ (pozn. 9 na str. 358)

K popisu fungování režimu se jistě nehodí, ale jde o fenomén fašismu jako takový. Bylo snad pro fašismus charakteristické jeho spojení s kapitálem, nebo kapitál jen využíval? A byly v „normálních časech“ fašistické režimy „normální“? A pokud ano, nešlo spíš o autoritářské režimy?

Jestliže Arendtová podceňuje počáteční stádium „fašismu“, tak Paxton naopak nedoceňuje pozdní období radikalisace režimu, ačkoli to je pro pochopení fenoménu nacismu klíčové – raná stádia fašismu se totiž podstatně neliší od jiných autoritářských režimů.

Období nacistické radikalisace za války navíc nelze považovat za konečné stadium nacismu. Kdyby nebyl vojensky poražen, skončil by snad nacismus zplynováním posledního Evropana židovského původu? Pochopitelně ne. „Potravu“ pro udržení dynamiky svého systému, živeného jednou spuštěným extremismem, by si našel ihned jinde – od roku 1935 se mimo jiné ve vší tajnosti pořizovaly seznamy geneticky nevhodných Germánů, což třeba v Hamburku byly dvě třetiny obyvatelstva.

Budoucnost *nacionálního socialismu* nebyla v zločincích z SS, utržených ze všech myslitelných řetězů (ti by později jistě byli, co odvedli svou špinavou práci, obětováni na oltáři vlasti), ale v genetickém inženýrství, lékařství, biologii, chemii, fyzice – ve vědě zbavené všech etických, náboženských a jiných zábran a tabu, a mající přitom absolutní podporu státu. (Předobrazem „výzkumu“ zbaveného všech etických zábran, ovšem v primitivní, násilné podobě, byla Osvětim.) Proto se také armády vědců daly do služeb nacionálního socialismu a očekávaly „vědecké“ žně. V tom se ovšem nacismus spíše než s fašismem stýká opět s liberalismem (odmítání etických bariér), a také s komunismem, s kterým jej spojuje bezmezné titánství: snaha opravit „úděl“ člověka a vybudovat novou, lepší společnost – u jedněch s pomocí politiky a biologie, u druhých s pomocí politiky a socioekonomických nástrojů.

Mrtvoly se počítají

Podle Paxtona teorie totalitarismu neplatí i z toho důvodu, že se hitlerismus a stalinismus rovněž zásadně lišily ve svých deklarovaných konečných cílech: „Pro jednoho byla cílem nadvláda panské rasy; pro druhého rovnoprávnost celého světa – byť se v důsledku Stalinovy neslýchané, barbarské zvrácenosti jeho režim leckdy blížil tomu Hitlerovu i s jeho prostředky vraždění. Totalitářské paradigma se zaměřuje na ústřední autoritu a opomíjí vražedné šílenství, které vyvěralo ze spodních vrstev fašismu.“ (243)

Jak se ovšem Paxtonovi do tohoto počítání mrtvol vejde fašismus, jehož má být nacismus pouhou odnoží? Poté, co se etabloval, měl Mussoliniho režim (tedy ten „vzorový“ fašistický) na svědomí oběti, které by se daly spočítat na prstech jedné ruky (pomineme-li Etiopii) – řádově několikrát míň, než režimy generála Pinocheta nebo Franka, které ovšem Paxton nepovažuje za fašistické, ale za autoritářské režimy.

Co se pak týká komunismu, ten jistěže nebyl vražedný jen díky Stalinově zvrácenosti. Čínský komunismus měl za sebou mnohem vyšší hory mrtvol i bez Stalina, a z kterých spodních vrstev vyvěralo vražedné šílenství kambodžských Rudých Khmerů? Co se týká vražednosti, teorie *totalitarismu* platí stoprocentně: můžeme nacismus velmi dobře srovnávat s komunismem – nikoli ovšem s italským fašismem.

Stavět rozdíl mezi nacismem a komunismem na základě deklarovaných cílů těchto hnutí nám také moc nepomůže, protože to jsou cíle skutečně (jen) deklarované – jak v komunismu, tak o to víc v nacismu znamenala teorie nic a praxe všechno. V hitlerovské třetí říši i ve stalinském Sovětském svazu dokázala praxe v mžiku postavit teorii na hlavu, aby ji vzápětí postavila zpět na nohy i na stejné místo, nebo jen o metr dál.

Fašistické Československo

Dalším rysem, který měl fašismus výrazně odlišovat od autoritářských režimů, bylo podle Paxtona to, že fašistické režimy připouštěly i radikální podněty zdola: „Žádný režim nebyl skutečně fašistický bez lidového hnutí, které mu pomohlo uchopit moc, zmonopolizovalo politické dění a poté hrálo prostřednictvím paralelních organisací zásadní roli ve veřejném životě. ...“ (s. 179)

To ovšem platí stejně tak pro komunistické diktatury jako pro islámské teokracie (viz dnešní Írán). Z celého „fašistického minima“ Paxtonovi zbude nakonec pouze určitá technologie moci. Ta je ovšem společná nejen fašismu s nacismem, ale stejně tak i komunismu. Československo po únoru 1948 (a částečně už po květnu 1945) splňuje prakticky všechny předpoklady Paxtonova *fašistického minima* – jako v případě nacismu se nejednalo o předdemokratickou diktaturu, jako nacismus vzešlo z krize demokracie, přičemž právní postupy ve veřejném životě byly odstraněny za pochvalného souhlasu ulice stejně jako v Hitlerově či Mussoliniho státě. Komunistické Československo rovněž sdílelo s fašismem „nutkání redukovat soukromou sféru až na nulu“ a stejně jako fašisté usilovalo o to mít „veřejnost angažovanou a plnou nadšení“. Podle Paxtona „autoritáři touží po silných, ale umírněných státech. Zdráhají se zasahovat do ekonomiky, což fašismus naopak činí ochotně, nebo se pouštět do programů sociální péče. Raději se drží *statu quo*, než aby prosazovali něco nového.“ (s. 248) V tomto smyslu nebyly komunistické režimy autoritářské, ale fašistické.

Ve skutečnosti Paxtonovo kýžené *fašistické minimum* není minimální definice *fašismu*, ale *totalitarismu* – platí pro fašistické režimy, stejně jako pro režimy komunistické.

Spiklenectví

Při konstruování *fašistického minima* v podobě radikálního pravicového hnutí, které útočí na levici a je schopné koexistence s kapitalismem, pomíjí Paxton další věc, a sice charakter NSDAP jako spiklenecké zločinecké organisace, která se navenek chová jinak, než jsou její skutečné cíle. K tomu patří tajná mluva, náznaky, jejichž význam znají jen zasvěcení, etc.

Paxton ovšem vidí koexistenci nacistů s kapitalisty jako základní rys fašismu. I když kapitalisté, kteří v nacistech viděli nebo spíše chtěli vidět kohortu, která pomůže v zemi udržet pořádek před rudým nebezpečím, se jistě bratříčkovat chtěli, pro nacisty to byly pouhé nástroje pro jejich cíle.

To jistě kapitalisty nijak nevyviňuje. Naopak – jen to umocňuje jejich vražedný a sebevražedný *appeasement* s jejich idiotsky nebezpečnou vírou, že „prachy“ zmůžou všechno. Dnes tato víra, díky které zbytečně zahynuly miliony lidí a která přivedla Evropu na samý pokraj sebezničení, vládne opět se vším všudy.

Jenže nacističtí soudruzi byli všechno jiné jen ne obchodní příručí. Hitler kapitalisty hluboce pohrdal – chtělo by se říct poprávu, kdyby to ovšem nebyl Hitler. Z toho se nevymyká ani to, že Hitler staré elity využíval jako určitou protiváhu k stranickým radikálům, jejichž radikálnost sám někdy podněcoval a jindy zase brzdil podle toho, jak se mu to právě hodilo. Tento na první pohled mocenský chaos, zápolení mezi normativním státem, reprezentovaným starými elitami, a státem svrchovaným, v rukách nové stranické elity, byl geniálně vymyšlený nástroj, s jehož pomocí führer ovládal Německo.

Paxton ovšem bere hru nacistů na kočku a myš vážně, ačkoli v nacistickém spiklenectví měly všechny tradiční hodnoty, včetně takových do zblbnutí vzývaných hodnot, jak je *stát* nebo *národ*, zastírací funkci, která byla určena vně i dovnitř samotného hnutí – pomáhala mírnit nacionální etc. vášně méně důvtipných stranických radikálů, svazáků a aktivistů, kteří svým nereflektovaným zápalem a jednoduchou přímočarostí zločinný spiklenecký systém ohrožovali – respektive ohrožovali jeho legitimitu v očích domácí i zahraniční veřejnosti. To byl ostatně osud uličních rváčů z SA. Ve skutečnosti se ovšem nacisté nehodlali pojmy jako je *stát* nebo *národ* nijak omezovat. Když jim byl pojem *německý národ* příliš těsný, přešli na *germánskou rasu* a z ní na *árijství*. Podobně instrumentálně využívali i stát a jeho struktury, vedle kterých volně vytvářeli paralelní struktury stranické.

Jestliže se někdo ptá po ideologii nacistů, musí se ptát po tom, jakou ideologii vyznávají cyničtí lupiči, gangsteři a vrazi, pyšnící se tím, že je nezajímají sebemenší společenská tabu. Ostatně partičky „hošanů“, odchovaných normalizačními 80. léty, které se vytvořily kolem české politiky, mají přesně tentýž „pohled na věc“. Vytrženi z jakýchkoli kulturních vazeb, vysmívají se všem idejím – oni totiž „vědí“. Ve 30. letech by byli v SS, v 50. letech by to byli nekompromisní svazáci.

Absence ideologie

Už Mussolini se netajil tím, že fašisté nemají žádný program, což prohlašoval za positivní. *Fasci di Combattimento* „se necítí být vázáni jakoukoli specifickou doktrínou“, napsal v roce 1920.

To je přesné, i když z úst Mussoliniho je to vždycky trochu teatrální. Oficiální ideologie znamená vždy i jisté „vykolíkování“ pole, na kterém se chcete pohybovat. Jenomže nejvlastnějším znakem nacismu byla dynamičnost, která není spoutána žádnými etickými, národními, náboženskými a dalšími hodnotami. Přijmout nějakou ideologii by znamenalo dobrovolně se vzdát neomezeného růstu.

V tom byl nacismus (a částečně i italský fašismus) blízký ekonomickému liberalismu s jeho vírou v neomezený hospodářský růst, který existuje sám o sobě, neopírá se o žádnou ideu, nemá ani stanovený cíl, svou existenci ospravedlňuje sám ze sebe. Na začátku stojí několik základních zákonů a vše ostatní už je dílem tržních sil, nebo – Hitlerovým slovníkem – dílem prozřetelnosti. Základem je pochopitelně každodenní praxe, která „ideologii“ nacismu vytvářela a potvrzovala (stejně jako v tržním hospodářství nabídka a poptávka). Nepotrestaný zločin generuje nový zločin a k tomu se váží postoje, které jsou ovšem záhy znovu překonány praxí, která spolu se spiklenectvím vytváří materii zločinné ideologie tvářící se, že zločin, který se právě odehrál, byl „osudový“ – tedy jaksi „visel ve vzduchu“ od počátku věků, ačkoli jej čerstvě zplodila ničím neomezovaná zločinná mysl.

Tak to bylo i s holocaustem. I když to, co říká na adresu Židů v *Mein Kampf*, mohl Hitler myslet ve chvíli, kdy to psal, smrtelně vážně, ve skutečnosti to byly pouhé třesky plesky jednoho frustrovaného kaprála, který byl, když to na něj přišlo, schopen se zahryznout do koberce. Ke smrtelně vážnému rozhodnutí pro holocaust ale nacisty (Hitlera nevyjímaje) přivedla až zločinná praxe vraždění duševně nemocných v plynových komorách v rámci programu euthanasie, která se sešla s brutalitou nacistického apokalyptického tažení na východ, kde padly poslední zbytky etických zábran nacistů a kdy s následným neúspěchem tažení padla i možnost „vyřešit“ „židovskou otázku“ přesídlením Židů na východ.

Nacističtí spiklenci se dostali na cestu k továrnímu vraždění během roku 1941, aniž k tomu musel někdo vydat nějaké pokyny nebo rozkazy. Na základě jejich dosavadní každodenní zločinné praxe se holocaust před nimi náhle zjevil jako reálná, hrozivě jednoduchá možnost, až se jistě některým z těchto spiklenců proti člověku, dějinám, kultuře z toho zatajil dech. A pak už se jen dorozumívali pohledy, s jemným úsměvem jako ti, kteří „vědí“. Ideologie k tomu nebyla vůbec zapotřebí.

Základní slabinou historických prací, které se snaží přijít na kloub nacismu, je to, že zcela pomíjejí teologii s jejím dva tisíce let trvajícím diskursem o povaze zla v lidské společnosti. Věda historická je na problém zla v lidské povaze opravdu krátká. A tak platí, že nejpřesvědčivější knihu o povaze nacistických gangsterů nenapsal historik, ale spisovatel, a ne na základě analýzy pramenů, ale díky své geniální intuici sedm desítek let předtím, než se nacističtí běsi odehráli. Byl to Rus a taky alkoholik.

Petr Placák

Robert O. Paxton, Anatomie Fašismu
z angl.orig. *The Anatomy of Fascism*, London 2004, přeložili Martin Machovec a Vanda Pokorná
Nakladatelství LN, 2007 Praha

---

dokončení z předchozí strany

Budoucí možnosti genetické manipulace člověka a šance spojit člověka a stroj a vytvořit onoho kyborga, jímž se značnou dobu zaobírá nejen fantastická literatura, ale i filosofie a antropologie, můžeme jistě hodnotit tak či onak – avšak tendence, které zde byly popsány, Andersovu tezi o prométheovském rozdílu implicitně potvrzují. Pokusy vylepšit geneticky člověka, vybavit ho výkonnějšími umělými orgány nebo miniaturizovanými stroji, je možno hodnotit jako strategie směřující k opětnému vyrovnání tohoto rozdílu. Kdyby neexistovala nevyslovená shoda, že člověk je vnímán jako bytost v zásadě nedokonalá, pak by transhominidní vyhlídky sotva vyvolávaly takové euforie, jaké lze všude pozorovat. A to, že měřítka pro vylepšení člověka spočívají, jak to Anders předpověděl, téměř výhradně v tom, co vyžadují přístroje, totiž v dlouhé životnosti, trvanlivosti, reprodukovatelnosti, výkonu a kapacitě paměti, potvrzují prakticky všechny projekty a utopie, které jsou navrhovány pro budoucí možnosti konfigurace a transformace člověka.

Paleta strategií a modelů, které pocházejí z arzenálu automatů a přístrojů, sahá od skladů náhradních orgánů vytvořených z kmenových buněk přes zlepšení výkonu mozku implantovanými mikroprocesory až po technickou reprodukovatelnost člověka klonováním. V obraze, který o sobě člověk navrhuje, se on sám vyskytuje stále méně. Stále více se vnímá jako hybridní bytost, buď vylepšená pomocí transhumánních genů nebo napojená na vysoce komplexní procesory a kybernetické stroje. *Hybridita* by se mohla stát vůdčí metaforou nové antropologie. Alespoň ve fantazii a v reflexi jsou hranice mezi zvířetem a člověkem na jedné straně a člověkem a strojem na straně druhé již dávno křehké. Pojmově ostatně už dávno děravý plot, který oddělával lidský park od zvířecího parku přírody a strojového parku inženýrů, dostal už dávno trhliny i v realitě. Transhumanita se v genetice a kybernetice stala jednou z technických možností. S ohledem na tuto domněnku je třeba, abychom tvrzení uvedené na počátku, totiž že antropologie je dnes otázkou po sebenazírání člověka v podmínkách jeho antropotechnicky obrácené autoplasticity, doplnili takto: Kdo se dnes ptá na člověka, ptá se vždycky také na to, zda ještě vůbec chceme být lidmi.

předneseno v Rakouském kulturním fóru v Praze 3. února 2011;
mezititulky redakční

Mercurius veridicus ex Slovakia

Ohlédnutí za Karolem Ježíkem

Karol Ježík –
– „Mercurius veridicus ex Slovakia"
Karolovi Ježíkovi bola začiatkom roka udelená cena Mercurius veridicus ex Slovakia za celoživotné dielo v oblasti žurnalistiky in memoriam. Rozhovor Babylonu je s jeho manželkou Mirou Nábělkovou, lingvistkou pôsobiacou na Katedre stredourópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy. Do Prahy prišla po jeho smrti v roku 1998.

Kto bol Karol Ježík?

Pre väčšinu ľudí, ktorí si jeho obraz a vari aj istý odkaz nesú, sa Karol Ježík spája s denníkom SME. S dramatickými okolnosťami jeho založenia niekoľko dní po vzniku Slovenskej republiky v r. 1993. S ďalšími piatimi rokmi, keď na poste šéfredaktora viedol a chránil denník ako priestor nezávislého myslenia, budovania a udržiavania obranyschopnosti spoločnosti voči nedemokratickým tendenciám mečiarovského režimu.

Šlo teda o vzdorovanie mečiarizmu...

Zápas s mečiarizmom zásadným spôsobom ovplyvnil celé spomínané obdobie, no nešlo len o to. Utváral sa charakter novej republiky vo všetkých sférach spoločenského života. Sformulovalo sa mi voľakedy dávno, že Karol tým všetkým, čo ako šéfredaktor SME robil, investoval sám seba do toho, aby sa na Slovensku dalo dýchať. Dôstojne, kultúrne žiť. V danom čase a okolnostiach, s výhľadom za obzor. Tak si ho asi pamätajú mnohí. Obraz človeka, ktorý odíde zo života spoločnosti, však s rokmi odlieta. Aj preto si veľmi vážim, že mu Slovenský syndikát novinárov udelil teraz toho Mercuria.

V SME a so SME prežil posledných päť rokov svojho života. Čo bolo predtým?

Obdobiu SME predchádzala práca v Smene, slovenskom ekvivalente Mladej fronty. Karol tam prišiel v osemdesiatych rokoch ako športový novinár, od r. 1990 bol šéfredaktorom. Posledné roky Smeny možno chápať ako „predpolie" vzniku SME a vôbec ako dôležité obdobie formovania slovenskej žurnalistiky v novom čase. Smena boli nezávislé noviny, hoci celý čas štátne. Celkový charakter novín a prístup k novinárskej práci viedol k tomu, že vládna moc sa rozhodla Karola z postu šéfredaktora odvolať. Stalo sa to v prvý pracovný deň Slovenskej republiky, 4. januára 1993. Preto potom spolu s redaktormi, ktorí Smenu s ním na protest opustili, založili SME. Ako dieťa vzduchu a dieťa potreby, tak to písal v prvom redakčnom úvodníku, „strašne by nám chýbal priestor, ktorý sme si za tri roky vybudovali".

Dalo sa ale asi čakať, že udržať ten priestor nebude ani v novom denníku jednoduché.

Nebolo to v dobovej situácii nijako ľahké, v ďalších rokoch bolo treba o existenciu novín v pravom zmysle slova bojovať. Ako s odstupom času povedal Marián Leško, komentátor SME, Karol bol krízový manažér, ktorému sa, s podporou mnohých ľudí, aj v zahraničí, denník udržať podarilo. O všetkých peripetiách napísal Alexej Fulmek, vtedy zástupca šéfredaktora, dnes riaditeľ vydavateľstva Petit Press, knihu s dosť príznačným názvom A Manual of Survival. A case of the Slovak opposition newspaper SME. Vyšla v roku 2000 v New Yorku v nakladateľstve nadácie Media Development Loan Fund. Tá príbeh denníka SME zaradila medzi desať najvýznamnejších mediálnych príbehov posledného desaťročia 20. storočia.

SME teda v období, keď ho viedol Karol Ježík, predstavovalo opozičné noviny.

Slovenská spoločnosť SME vnímala ako zásadne dôležité opozičné noviny. Vlastne už Smenu. Karol sa v jednom rozhovore pristavil pri tom, ako rozličné spoločenské deje človeka alebo spoločenstvo niekam umiestňujú, posúvajú, formujú. Niekedy aj napriek pôvodným predstavám. V začiatkoch novej Smeny chceli byť novinami informujúcimi a rozmýšľavými, kriticky zhodnocujúcimi prebiehajúce deje. Novinárska práca vyplývajúca z takého postoja im postupne už tam, no a prirodzene potom v SME „pridelila" opozičný status. Je však dôležité povedať, že súčasne s tým opozičným „proti" bolo v novinách veľmi prítomné „za"... Uvažovanie o spoločnosti, o svete, podpora toho, čo bolo treba podporovať a chrániť.

V čom bol ako šéfredaktor osobitý, ako to vidíte vy?

Noviny boli, vždy sú isteže kolektívne dielo, ale vidím ho tak, že on sám bol vlastne taká „kultúrna inštitúcia". Stále ma neprestáva fascinovať záber problémov, otázok a tém, šírka spektra ľudí, s ktorými prichádzal do kontaktu a ktorých prepájal, s ktorými sám udržiaval spojenie. Podľa neho mal nezávislý denník predstavovať isté centrum, bod nezávislého myslenia, noviny bral ako intelektuálny priestor, v ktorom sa stretávajú a kryštalizujú názory. Iste mu lepšie padlo, keď bol s blízkymi ľuďmi, ale nijako sa nevyhýbal stretnutiam a rozhovorom s názorovými oponentmi. Myslím, že to by mohol byť aj jeden z jeho odkazov. Predstava jedného sveta, v ktorom spolu žijeme, nie navzájom sa zrážajúcich nekomunikujúcich paralelných svetov. Na jednom stretnutí s vydavateľmi a šéfredaktormi novín postkomunistických krajín hovoril Karol Ježík trochu aj o živom spoločenskom presahu novín. Že redakcia síce sídli v malom domčeku, ale má krásny dvor, kde sa od mája do septembra stretávajú s čitateľmi a priaznivcami, hudobníkmi, spisovateľmi, filozofmi, politikmi. Mám pred očami ten dvor, kam doprostred zasadil mladý platan a popri múre ťahavé rastlinky. SME už dnes v tom domčeku nesídli. Martin M. Šimečka, ktorý bol v ďalších rokoch šéfredaktorom SME, niekde napísal, že Karol dokázal zlúčiť odvahu k vzduchu s rozvahou k budovaniu kolektívneho diela. No a to kolektívne dielo neboli len noviny, vnímal ho ako tú spoločnosť, v ktorej sa má dať žiť a v ktorej treba pomáhať všetkému, čo je pozitívne a má byť životaschopné. Čo je možno jednoduché v takom všeobecnom vyjadrení, iné je už rozpoznávanie ciest, kde a ako to robiť. Karol bral na seba riziko hľadania, ale mal sa pritom v sebe o čo oprieť.

O čo?

Ak by som to mala formulovať tak v bodoch, boli by to asi šírka rozhľadu, kultúrna zakotvenosť a vedomie kultúrnej kontinuity, čosi, čo by som nazvala bytostným vkusom, sociálne cítenie, úcta k akejkoľvek poctivej práci, priamosť a odvaha, zmysel pre rozmanitosť, originálne videnie v nečierno-bielom pohľade. Veľkorysosť. Osobná hrdosť, ktorá, spolu so športovým duchom, nedovoľovala podliezať.

Keď v decembri 1998 zomrel, bolo to tesne po voľbách, ktoré odstavili Vladimíra Mečiara od vlády, a tesne po 45. narodeninách Karola Ježíka, prinieslo SME vyjadrenia mnohých ľudí, ktorých jeho smrť zaskočila. Tam sa zrejme aj prejavilo to všetko, o čom hovoríte.

On sa v práci, na svojej ceste spálil. A slová na rozlúčku dávali šancu veriť, že to nebolo nadarmo. Písali naozaj najrozličnejší ľudia. Hádam všetci vtedajší aktuálni predstavitelia politického života, prezident, predseda vlády, ministri. Ani neviem, prečo som začala politikmi. Predstavitelia zahraničných ambasád, kolegovia novinári z verejnoprávnych aj súkromných médií, „redaktori svojmu šéfredaktorovi", športovci, s ktorými bol blízko, keď bol športovým novinárom a aj potom, spisovatelia, režiséri, herci, hudobníci, výtvarníci, lekári, predstavitelia armády, vysokých škôl, rektorskej konferencie, veľkých aj malých podnikov. Čitatelia. Tam vtedy, z toho by sa dala vylúpnuť odpoveď na otázku, kým bol pre ostatných. No a pre mňa bol aj to, čo pre iných, ale aj človek, s ktorým som prežila skoro tridsať rokov, otec našej dcéry, partner v najrozličnejších významoch slova. Nie ľahký, krásny. Je to dar, žiť s človekom, ktorého si možno vážiť ako ja jeho.

Kde ste sa vy dvaja stretli?

Keď som ho prvý raz videla, chodila som asi do ôsmej triedy. Bolo to v Trnave, niekedy na konci šesťdesiatych rokov. To ešte existovali v našich mestách korzá, kde sa mladí ľudia stretávali. Niekde tam som prvý raz videla chlapca, ktorý pôsobil inak ako iní. O čosi neskôr ma s ním potom zoznámil brat. Bol to už vtedy ten Karol Ježík, neobyčajný, inšpiratívny, hľadajúci.

Spomínali ste niekde, že keď ste boli na gymnáziu, na tajnom výlete do Bratislavy vás zobral do Univerzitnej knižnice a strčil do rúk Štúrove Národnie noviny. A že ste spolu veľa času trávili v knižniciach. Zdá sa, že bol skôr humanitného zamerania. Ako sa teda stalo, že začal študovať na vysokej škole ekonómiu?

To bolo také pekné, ako ma zapísal do univerzitky, aj s tými štúrovskými novinami. Myslela som na to potom, v časovom oblúku, keď som zaňho preberala štátne vyznamenanie in memoriam, Rad Ľudovíta Štúra. Mám z nášho výletu aj fotografie, sme na nich celkom nakrátko ostrihaní. Tiež už je niekde v hlbinách minulosti, ako vysokoškoláci popri štúdiu čiastočne absolvovali vojenčinu. Obralo ho to, ako iných vlasáčov toho času, o jeho kučery, no a ja som sa zo solidarity ostrihala sama. Vtedy už študoval v Bratislave žurnalistiku. A že začal ekonómiu, to je tiež také symptomatické. Chcel sa po maturite hlásiť na žurnalistiku, ale triedna ho odrádzala. Že mu jeho nátura ako novinárovi privodí problémy. Neviem, prečo vlastne poslúchol. Ekonómia ho nepripútala. Ale zarátala sa isto do jeho „škôl života", ktoré sa neskôr zúročili, aj s časom, čo vtedy strávil v Prahe.

Potom bol teda športovým novinárom, najskôr v tlačovej kancelárii, potom v Smene. V novembri 1989, počas revolučných dní, písal reportáže z Prahy. Ako sa to stalo? To predsa nebolo až tak o športe.

Ak sa dobre pamätám, Karol mal pocit, že treba, aby Smena informovala „z prvej ruky". Nebolo to hneď skraja. 20. novembra mal ešte v Smene článok o hádzanej, 21. už reportáž z Václavského námestia. Do Prahy šli s kolegyňou Gabou Belanovou. Sprostredkúvali obraz pražských udalostí tých dní, z rozličných priestorov a podujatí. Písali o študentskom zhromaždení na FF UK, kam ich odkázali z celoškolského výboru SZM UK s tým, že „filozofi sú najrevolučnejší", z prvého zasadnutia štrajkového výboru študentov v Disku, kam prišiel koordinovať postup napríklad aj Václav Havel, opakovane z Václaváku. To, že prišiel do Prahy, ako sám potom písal, „s tou hlavou, ktorú mal predtým" a vrátil sa predsa už iný, ovplyvnilo iste jeho ďalšiu novinársku dráhu.

Spoločenské zmeny sa museli odraziť aj na ďalšom smerovaní Smeny. A dotklo sa to veľmi rýchlo aj Karola Ježíka. Ešte v roku 1989 sa stal zástupcom šéfredaktora a v ďalšom roku šéfredaktorom Smeny. Ako prebehla zmena športového redaktora na širšie spoločensky orientovaného žurnalistu?

Karol už ako športový novinár, ešte pred zmenami, publikoval články aj na „nešportové" témy. Z tých iných napríklad veľký text o skupine Elán, do ktorého sa premietlo aj jeho vysokoškolské kamarátstvo s Jožom Rážom a odkiaľ sa do ďalšieho času odvíjal vzťah s Borisom Filanom. Filan potom po rokoch do jednej zo svojich kníh vložil venovanie „Karolovi Ježíkovi, ktorý bojoval podľa pravidiel s tými, ktorí žiadne pravidlá neuznávajú". Písal úvahy na kultúrno-spoločenské témy, nosil ten presah ponad šport v sebe. Keď sa potom vzdal vedenia novín dovtedajší šéfredaktor, zvolili si v redakcii jeho. Dnes sa nám môže zdať aj zvláštne, že sa stal šéfredaktorom na základe voľby kolegov. Vedeli zrejme, čo od neho môžu čakať. Mal vtedy 36 rokov.

Keď už sme pri muzikantoch, v jednom z rozhovorov Fedor Frešo, basgitarista skupiny Collegium Musicum, povedal, že Karol Ježík bol čosi ako patrón Mariána Vargu. Ako to medzi nimi bolo?

Neviem presne, kde sa bližšie zoznámili, myslím, že to bolo neskôr a súviselo s nejakým hudobným projektom a podporou SME. Mne to bolo veľmi krásne, predsa bol Marián Varga kultová postava našej mladosti – a naraz bol blízko. Myslím, že pre obidvoch bolo veľa, že vedeli, že aj pre seba sú na svete.

Zhruba tri roky trvalo obdobie šéfredaktorovania Karola Ježíka v Smene, než opäť nastalo obdobie zmien, respektíve nútených odchodov. Čo sa tam vlastne v roku 1993 dialo? Kto bol odvolaný a za akých okolností? Alexej Fulmek napísal, že päťdesiat novinárov odišlo zo Smeny na protest proti zásahu do slobody tlače.

Vtedy vládna administratíva odvolala riaditeľa a šéfredaktora novín. Už som vravela, že Smena boli nesprivatizované, štátne noviny. Bolo zrejmé, že zásah je dôsledkom rozporov a konfliktov, do ktorých sa Smena dostala s Vladimírom Mečiarom a smerovaním vlády. Nech už by sa situácia v Smene ďalej vyvíjala akokoľvek, odvolanie šéfredaktora znamenalo útok na dovtedajší charakter žurnalistickej práce v novinách. Ako písal Karol, moc vtrhla do redakcie buldozérom. Oni to nijako nemohli prijať a rozhodli sa odísť. Tých päťdesiat novinárov bolo asi deväťdesiat percent redakcie.

Z cyklu Per aspera ad astra, 1892, kombinovaná technika, plátno — Karl Wilhelm Diefenbach

Táto skupina odišla z redakcie už s vedomím, že založia nový denník, alebo to ešte nevedeli?

Chceli založiť nový denník, hoci nebolo jasné, ako a kedy sa to podarí. Neboli celkom nepripravení, tak koncepčne uvažovali aj oni už skôr, podobne ako v českých denníkoch, o možnostiach privatizácie. Chceli všetko legálne podloženou cestou. Keď však v roku 1992 vyhral voľby Vladimír Mečiar, toto smerovanie zrušil. Teraz teda odchádzali s plánom založiť nový denník. Vyšiel o desať dní. V tom prvom úvodníku 15. januára 1993 Karol písal: „Vyšli sme a považujeme to za malý zázrak. Po chaose počas niekoľkých dní a nocí sa narodili noviny, ktoré nie sú dieťaťom chladného podnikateľského rozumu, ale našej vnútornej potreby." V názve nových novín sa spočiatku skrývala stratená Smena. Volali sa Sme na piatok, to bolo prvé číslo, Sme na pondelok a tak. Neskôr už len SME. Vtedy sa veľmi uvedomovalo posolstvo v názve. Neprestali sme byť, SME. Noviny aj tí, ktorým sú určené.

Ako toto všetko, odvolanie z postu šéfredaktora a „vákuum" pred prvým výtlačkom nového denníka SME prežíval Karol Ježík?

Veľmi som ho v tých dňoch nevidela. A to vákuum, ono vlastne nebolo. Ešte vydali niekoľko čísel Smeny, 7. januára s veľkým odkazom spisovateľa Dušana Mitanu na prvej strane Nebojte sa hlupákov, som s vami! Ďalší deň uverejnili protestné a podporné reakcie mnohých ľudí a redakcia sa s čitateľmi lúčila slovami „Ozveme sa v iných novinách. Hľadajme sa. Nemôžeme sa nenájsť!". Veľmi z toho cítiť pátos dramatickej situácie. A potom, čo je podľa mňa tiež nebežne krásna vec, od 11. januára tri dni hosťovali na stránkach „konkurenčného" Nového času. V tých dňoch teda stále pripravovali torzo novín v akejsi kombinovanej udržiavaco-štartovacej podobe a súbežne, bez potrebného vybavenia, chystali nový denník. Keď sa pozrieme na prvé číslo, vidno, v akom strese vznikalo. S chybami, s nezarovnanými okrajmi stĺpcov. Je až dojímavé, krásne, aké je. Slovenská televízia nakrútila vtedy dokument. Pamätám si z neho záber, ako v noci, pri rotačke, s čerstvými novinami v rukách, na otázku redaktora, či sa prvé vydanie novín podarilo, Karol odpovedá: „Nepodarilo sa, dúfam, že zajtra to bude lepšie." A keď ten odkazuje na radosť prítomných redaktorov, Karol vraví: „Radosť nie je najlepšie kritérium." Ale vidno pritom, aký je šťastný. No a „zajtra" už boli o krok ďalej. Keď potom s odstupom rokov pozeral na začiatky, písal: „Radi by sme pomohli mnohým, pretože mnohí pomohli nám."

V súvislosti s Mečiarovou vládou, ktorá bola vtedy pri moci, sa hovorí o rôznych a rôzne obmedzujúcich praktikách. O vás som čítal, že ste boli odpočúvaní. Je to tak? Pocítili ste doma, skrz prácu Karola Ježíka aj iné tlaky?

Bála som oňho. Napokon, bol to čas, do ktorého patria udalosti ako „samoúnos" syna prezidenta Kováča a smrť Róberta Remiáša, ktorým sa SME venovalo a v súvislosti s ktorými boli naň a jeho redaktorov podané žaloby. Boli to hrozné veci, šírili v spoločnosti atmosféru neistoty a strachu. Ja by som v tom čase do telefónu nebola povedala, kedy kam Karol ide. Môže to vyznievať jemne paranoidne, ale tak som to vnímala. S odstupom rokov sa potvrdilo, že novinári v tom čase odpočúvaní boli. Počítali sme s tým, myslelí na to, prispôsobovali rozhovory, doma, ale aj v aute, na chate. Vnímala som vtedy ako paradox, že to, čo sme mali v predstave ako čosi strašné z čias komunistického režimu, sme zažívali v novej spoločnosti. Aj s pocitom existenciálneho ohrozenia. Ale práve aj tu bola jedna z úloh, ktorú mali noviny v spoločnosti zohrávať. Učiť nebáť sa a vzdorovať.

Tých päť rokov do roku 1998 bolo teda veľmi hektických...

Bolo. Aj absolútne vyčerpávajúcich, aj krásnych. Roky vyplnené starosťami o chod novín aj o ich obsah, pochybnosťami pochybujúceho aj zodpovednosťami zodpovedného človeka. Myslím, že by ich nemenil, aj keby bol vedel, kam to s ním osobne speje. Alebo tak – myslím, že by nevedel, nemohol inak.

Kde ste boli večer 7. decembra 1998?

Nuž. To mala byť, a do času aj bola, jedna zo sviatočných, pokojných chvíľ, ktoré Karol tak potreboval. Boli sme na koncerte Prúdov, spojenom s oslavou päťdesiatky Paľa Hammela. Sedeli sme na balkóne a počúvali piesne, ktoré nás sprevádzali životom, počúvali aj sledovali sme Mariána Vargu, ako hrá dolu pod nami. Karol bol šťastný.

Viete, čo sa vlastne stalo Karolovi Ježíkovi tam na oslavách Pavla Hammela v Zrkadlovom háji?

To sa už nikdy celkom nedozvieme. Po koncerte sme spolu s ostatnými pozvanými strávili chvíľu v spoločnosti, zablahoželali oslávencovi, porozprávali sa s priateľmi a chystali sme sa domov. Ešte predtým však zašiel na toaletu. Našli ho tam na zemi.

V nemocnici, kam ho odviezla sanitka, ho vyšetrili a prepustili domov. V správach o jeho smrti a v reakciách ľudí sa potom kládlo za vinu lekárom, že podcenili situáciu, neurobili potrebné vyšetrenia a nenechali si ho na pozorovanie. Čo sa prosím dialo u vás doma a ďalej?

Domov Karol prišiel po vlastných nohách. Bolo mu zle, po čase upadol do bezvedomia. Volala som záchranku. Pamätám si veľmi ten telefonát, ako chceli vedieť najmä, v ktorej poisťovni je poistený. Poslali záchranku bez lekára. Odviezli ho na CT, potom na operáciu, ale podľa lekárov bolo od začiatku zrejmé, že sa pomôcť nedá. Krvácanie do mozgu, ktoré si ho odnieslo do nebytia. Bol ešte týždeň, keď ho držali prístroje, keď som pri ňom sedávala v nemocnici, keď ľudia chceli veriť, že to ešte bude inak. Ale nebolo. Zo záverov vyšetrovacej komisie potom vyplynulo, že lekári pri prvom príjme v nemocnici urobili chybu, no vnútorné zranenie z pádu v Zrkadlovom háji bolo už také, že sa ho zachrániť nedalo.

V ďakovnej reči pri preberaní novinárskeho ocenenia Mercurius veridicus ex Slovakia ste okrem iného povedali, že mu jeho novinárske osobné nasadenie bolo vlastné ale aj osudné. Mysleli ste tým to, čo ste už tu v rozhovore spomenuli, že sa spálil? Alebo čosi iné.

To. Začas bolo otvorené, a mnohí ľudia si aj mysleli, že sa mu niekto mohol chcieť za jeho život pomstiť. Policajné vyšetrovanie potom vylúčilo, že by bol zranenie spôsobil niekto iný. Žil tak, že si nedával šancu stať sa starým mužom. V jednej chvíli už jeho organizmus nezvládol dlhodobé vyčerpanie, permanentnú záťaž a zakolísal. Ak by sa to nebolo stalo vtedy, je pravdepodobné, že by bola prišla iná chvíľa. Nebol mu ľahostajný svet, vybral si takú cestu.

Iste si mnohí ľudia neraz kladú otázku, čo by robil Karol Ježík dnes, keby tu bol...

Ako človek aj ako novinár by musel vnímať, ako sa svet za tie roky výrazne zmenil. V predstave, čo by dnes robil, možno nám len vychádzať z toho, aký bol v celom svojom novinárskom aj nenovinárskom živote. Taký jasný ťah na fair play, viera v život a možnosti jeho kultivovania, starosť aj starostlivosť o hodnoty, ktoré nemajú byť potláčané. O kultúru a kultúrnosť, o dôstojnosť každého človeka, o prírodu, o spoločenstvo ľudí, ktorí to majú mať na pamäti. Spájal pohľad na celok, otázky a problémy celku sveta, aktuálne aj vývinové, s pozornosťou ku konkrétnym ľuďom, k tým, ktorí pozornosť, obranu aj pomoc potrebujú. Karol nebol mainstreamový a nebol trochár. Stál by dnes, ako aj iní, pred výzvami nášho času a isto by neuhýbal.

Ján Chovanec

Poezie z Wolkrovky

POEZIE PRAŽSKÝCH STUDENTŮ VOLNĚ BÁSNÍCÍCH V KLUBU WOLKROVKA

Filip Němeček
** 25. října 1986 v Praze.*
Studuje husitskou teologii v kombinaci s psychosociálními studii na Husitské teologické fakultě. Vydal báseň v próze Zabili Janka ve sborníku 7edm (Theo, 2009).

Venca Kovář
** 1986(?) + 2010*
Zemřel na skalách v Českém Srbsku. Hrál na kytaru a psal texty v kapelách Krabicový pivo a Láska a přátelství.

theM
** 7. 9. 1984*
Snaží se kombinovat prvky experimentální poezie s reflexí spirituálního prázdna ve společnosti.

Jakub Neděla
** 1987 + 2009*
Zemřel velmi pravděpodobně ve věku 22 let, byť názory literárních badatelů se v tomto ohledu značně liší. Pořádal básnické performance v klubu Bílá Vrána.

BASK
** 1986*
V roce 2007 pracoval na záoceánské lodi a obeplul svět. V r. 2008 založil klub Wolkrovka ve ville v Bubenči, momentálně se živí střídavě jako truhlář, zvukař, filmař, fotograf a učitel.

Rýza Kotrčová
** 1986*
Vystudovala VOŠ sociální pedagogiku. Studuje FHS na humanitní vzdělanosti. Píše snové povídky, hraje na koncovku. Publikovala ve studentských časopisech.

Olga Peková
** 1987*
Studuje anglistiku a amerikanistiku na FF UK, pokouší se o studium filosofie tamtéž.

Jan Tygr
** 1987 Žižkov*
Nepolapitelný fenomén. Po studiu na SUPŠ studoval ilustraci na umělecké škole v Plzni. Nyní se živí jako profesionální hudebník a manekýn.

FILIP NĚMEČEK

„ty, kdo táhnou ve vlastních zubech
valníky s kompletními byty“
Modlitba

Při přepisování Kubových sešitů 5

Kamení smrdí klaněním…

Když setřu kámen
z Kubovy busty,
když setřu listí…
Prachpitomé bubliny z bublifuku když setřu
z Kubova dechu…

Když zkusím setřít viděná písmena
z Kubova jména… Hledat neviditelná…

Kubovi se vešla leckterá tvář do dlaní,
slz, co se jich vtěsná do hodně tváří.

Vzpomínka na labyrint Kubových dlaní,
spíše než úhledná čára života
Pollockův obraz, shluk rýh od trní.

Vzpomínám si na Kubovu tvář,
to srostlé obočí – most mezi řečí.
Vzpomínám na Kubův pohled,
záliv končící kdesi za horizontem.
Vzpomínám na Kubův hlas;
řeřavý uhlík
pod kadidlo i igelit.

Vzpomínám na Kubovo ticho,
nálet
na rušičky vlažných dialogů.

Vzpomínám si na Kubův smích,
když jsme našli tag Btw,
ohraničili ho křídou do středu kytičky, napsali:
„Btw je hipík!“
…
Vzpomínám na Kubovo čekání;
kolovrat;
achát v poušti trmácivých dní.
Vzpomínám na Kubovu chůzi,
klátil se – až se ho i jeho milá naučila milovat.

Vzpomínám na Kubův strach
on býval v Polsku,
stařeny – celé v černém – chodily za svítání na
bohoslužbu,
patnáctiletá holka mu řekla, že je v kontaktu
s ďasy…

Vzpomínám na Kubovu beznaděj;
neoseté pole.
Duchu, lkej, lkej, lkej beze slov!
Ať vichr obrací písek na této poušti,
hodinu obrací na jinou! A do těch hodin
nás obracej.

Vzpomínám na Kubových dvacet jedna let.
(Na Honzu: „Budu stárnout,
přerostu ho
jemu bude pořád stejně.“)

Vzpomínám na Kubovu nekompromisnost.
Vzpomínám na Kubovy vlasy;
větve.
Na Kubovo ovoce;
se přebere.

Z Kubovy busty,
když setřu listí…
Kamení.

VENCA KOVÁŘ

Obludárium

Upír svádí desetiletou dívku prokusuje hrdlo
Si jedna z nás ,
bláto a tmavé lišejníky budov
zuby vypadávají z dásní a vrásky
vpíjejí do nové tváře
- postupně formulují a prostupují si
cestu
tebe stáří nepotká, neboj se nás,
koupou se
v krvi a uchystají lázeň
- příborem načínají zápěstí

Obludárium k nahlédnutí
při placení se vzpouzí špatným
ruským přízvukem
(my nezaplatit, být moc vysoká cena)
hraničí s čirým šílenstvím
a cestovatelským masakrem.
To neni jen vesmírnej turismus,
ale planetární vězení.

Okamžitě vysílám požadavek
k obraně spotřebitelů galaktický
amébis slintá nad mou stížností
po chvilce bádání zahlásí…
okamžitou kastraci !
…pak bude klidnější a začne
spolupracovat
Ale co vždyť stejně nemá na výběr…
hahaha…

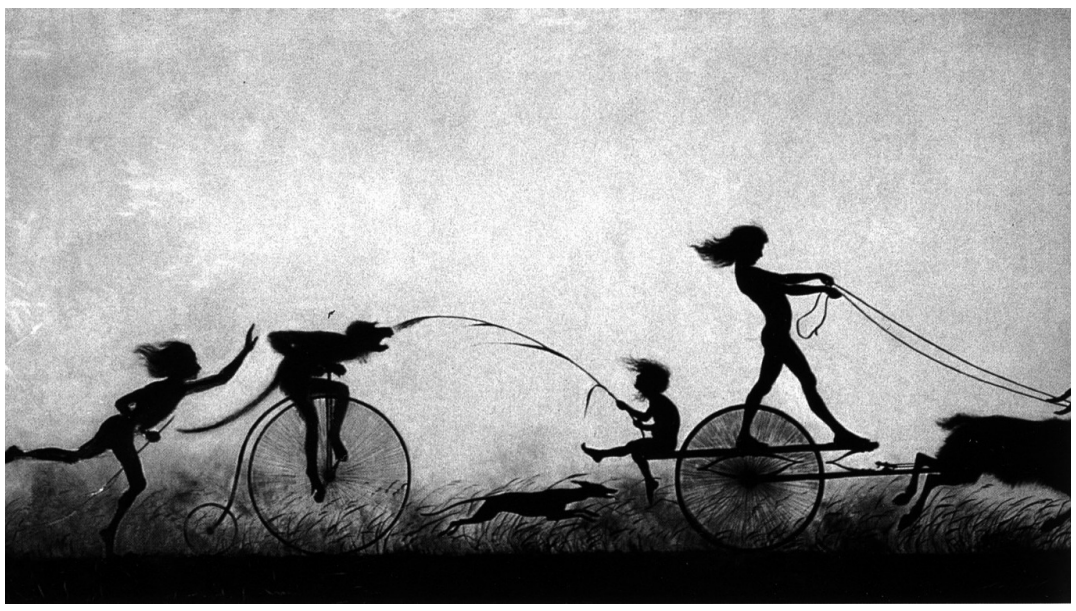

Z cyklu Per aspera ad astra,1892, kombinovaná technika, plátno Karl Wilhelm Diefenbach

a celý kongres se otřásá dunivým
smíchem,
až povolí gravitace
květy z masa a chodníky z dynamitu
rozbuška z tenké žilkované nitě.
……
Zelenina se vzpouzí je vytrhnuta u kořene
vegetarián vrahem, člověk,
potravou pro býky…
miliard duší v tělech červů uzamčeny jsou
nabodni je na háček a pusť po proudu…
hrajou dobře svoji roli
svět se svíjí ve věčném hladu
žaludek právě vyrábí výkal
a rozvoj pokračuje
drogy na vládních podnosech lásky
Jediné které mohou dosáhnout
jsou šířeny do oběhu aby zničily
jako virus svého hostitele --

theM

Každá moje modlidba a prosba
se strácí v časový smyčce města
Toulám se nocí a tma je má nevěsta

JAKUB NEDĚLA

Ad phontes

…Kareta má obří mandlové oči
lesknou se jakoby černým sklem,
jako onyx ne však jako hematit,
jde nekonečně citlivější černí,
Vím, že jsou ve skutečnosti měkké,
ale nechci je ničit tím, že bych do nich ponořil
dvojici svých prstů
Měním zřídlo ve sloupec bílého světla,
ale jen ho kopíruji do jiného rozměru, jiného
světa, světla.
V něm víří náznaky nazelenalého pohybu,
Jakoby laxně pomalu,
bez zaujetí téměř apaticky,
přesto je velmi těžké ho spatřit identifikovat,
kolem něho vznáší se postavy houbovitě
tkaných skeletů
nad hlavou teplá letní obloha horkých stínů
nocí víří vlny elektrických pylů
a já se mohu snadno zamotat do zámotků
vysoce nabitých vláken pavučin,
nikdo dosud nezjistil, že pavouci jsou
električtí netvoři,
bzučí do sebe,
tím vytváří výboje, co rozjasňují v
záblescích nekonečnou hlubinu
v temném prostoru mé mysli.
(závěr)

Datururum

experimentální dopis
průlet stropem po následné předehře
každý ze zúčastněných se rozkládá v jiném
stínu bílé stěny
každý se líhne v jiném světle
vždy když se napne blána vystřelí myšlenky
k protějšímu pobřeží
k protilehlému obrazci
soukromého nekonečna
Na tváři stromu v bráně tušené tmy se
objevuje zvláštní úsměv nadcházející bolesti
průvod
každý nese jiný zvuk jiný šepot jiný úsměv
větvené hrany
pod maskou květina s různým počtem
okvětních plátků
vždy černá
jako jantar pod stínem poledního slunce
je podobno vyhaslému měchýři
prastaré ryby
která vnikla na souš jako dutá černá kometa
jako papírová ozvěna uzavřená
do neustálé obměny
kůže je příliš napnutá na rukou
původce stop nenajdeme
stopy se zakusují do cesty, propalují se bílým
pískem
není možné se dotknout toho pachu
dvě bělma očnic se téměř dotýkají
dráha zkažené krve je téměř nekonečná
laxně padá bez cíle
rozpraskaným vzduchem
jako obrovitou skořápkou mrtvé květiny
poutníci vždy uniknou

BASK

Okna

Rána křehká jako pavučiny za okny,
probouzím se unavený dnem, který má přijít,
káva silná jako polibek ptačí ženy
prvá slova, prvé myšlenky…
„I feel absence“ zpívají mi za okny
a já zatím přemýšlím,
zda taky ještě něco cítím
k tajícím zdem okolo
k onomu božskému „venku“ za okny
entitám duší.
Kafe je to, co teď opravdu miluju.
Pomalu rozmrzám (jako mlha za okny),
chápu už Moniku, když říkala:
„Rozešla jsem se s ním,
protože na mě mluvil po ránu“
Ráno je obřad. Ráno je pořád.

Pomněnka v betonu

Havranům prospívají vrány;
když je ve větru učí snášeti rány

A do zologické zahrady vlastní duše si vzala:
tygra.
tygra, psa.
tygra a psa, co neví jestli náhodou není vlk
tygra, psa, co neví jestli náhodou není vlk,
vránu
tygra, psa, co neví jestli náhodou
není vlk, vránu a ženu.
tygra a psa, co stále neví jestli náhodou
není vlk, vránu, ženu a Simona Bolívara.

Forget-me-not!
Jako bys nevěděl, že vzdálenost
se určuje časem;
a blízkost srdcem!
Nadýchaná je krajina nicneříkání.
A nejlepší kafe po ránu dělá moje žena
zednářka. Stavitelka katedrál. Forget-me-not!

RÝZA KOTRČOVÁ

brčál - přelud pouliční
brčelo mi v uchách
přes cestu,
jakož elektřina
všadež ve vzduchoví.

aj nejprv myslila si,
že vnitřek mozkovny
toto v prstech drží..
kol chůze mé se
tu TAm tu SEm
zjevil potvor přízračný -
stromu kořen proměnil se v zavražděný
úd jakés mršné bytosti.

aj zvuk,
jak nemoc psychichichózní,
stále topil do mých
poblázněných kamének.

„tvůj tvar vyjadřuje nepochopitelné emoce“,
řekl mi.
vybrnčel snad podivous
do mé líce hutný fous??

překrása v městské hromadné dopravě
její překrása mi zasejc
rozkrouhla útvar v mezižebří -
připustit sklopení zraku z tváří té
- ztratit tak lupénky
jího skutečně neskutečného
nebe-s-lesem-ství!

zda-li já ten s perutí, stařenko!
ona jest posvátno.
zhroutila mě jako
prostopášného muže.
není divu,
divu není.

OLGA PEKOVÁ

Vepřové v mrkvi

I.
Je v nás nekonečný úběh znaků:
řádky pastí
se táhnou a světlo ubíjí poledne.

Věty kladou svá slova jak mušky,
jak madla, která po uchopení
padají zpět do bažiny.

Pondělní posezení:
myslet za hranice mysli,
přesáhnout já v diktovaném receptu
na vepřové v mrkvi.

II.
Chtěla jsem vcházet bez přívlastku
jak vědomí v řídkém vzduchu,
kde vítr vane prost jmen
nad nezbrusnou skalou.
Tady ať je čára: za kterou šílenství cizí ženy
nebude šílenstvím mým, ačkoliv teplo
unikající s kouřem z jeho plic
bude teplem mně odevzaným.

III.
Obejmout, jako bych objímala sebe.
Přepínat mezi stranami kůže,
jak smějí jen hrany nůžek:

nemoc jako souboj neviditelného
s viditelným. Dům v rozkladu,
odkud vyjít znamená opustit zdi.

JAN TYGR

Haf haf haf
zhoršil se můj zdravotní stav
ach
včera jsem málem snědla prach

Na housce obložený
málem vidět nebyl
ale já ho tam viděla
Byl to pach

Jaký jsem měla strach
když prach proměnil se v hrách
ach
Roztoči už překročili práh
prach se vířil v jejich hrách

MICHAELA STOILOVA

Máš rád historické atributy,
v tvé pracovně se válí kromě kalamáře
vřeteno a krajkovaná spona,
na loutně zní přes přehozy
pořád ta samá struna
do věčné nehybnosti bdící
přesvědčená sebou sama,
že zazní jinak,
a potom usnem po přeslici.
(leden 1999)

Moji diví kohouti
rozhrabávají hromady,
moji diví kohouti
loví nedopalky,
moji diví kohouti zběsile kroutí krky
a klopí zobáky
naproti zvukům z dálky.
(prosinec 2004)

· PASEKA ·

Chopinova 4, 120 00 Praha 2
tel.: 222 710 751 - 3
e-mail: paseka@paseka.cz
www.paseka.cz

Petr Kratochvíl
Současná česká architektura a její témata

Monografie Petra Kratochvíla seznamuje čtenáře s nejvýraznějšími stavbami, rekonstrukcemi a jinými architektonickými projekty realizovanými v prvním desetiletí 21. století. Po úvodních statích, které se zabývají otázkami po nejnovějších architektonických tendencích, soukromém a veřejném prostoru, architektuře a udržitelném rozvoji atd., následují kapitoly, jež chronologicky představují třicet vybraných architektonických realizací v posledních deseti letech. Knihu doprovází přes sto čtyřicet fotografií renomovaných fotografů.

210x297 mm, váz., 208 stran

Mikel Dunham
Buddhovi bojovníci
Příběh tibetských bojovníků za svobodu, účasti CIA, čínské invaze a pádu Tibetu

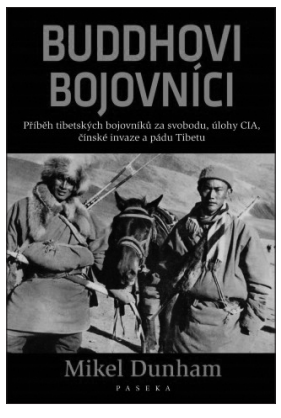

Kniha popisuje historii násilného připojení Tibetu k Číně, ozbrojený odpor domácího obyvatelstva i úlohu velmocí v tomto bezprecedentním aktu zvůle čínských komunistů. Velká pozornost je věnována spolupráci CIA a tibetských odbojářů a partyzánů při ozbrojených konfliktech s čínskou armádou. Zároveň se jedná o velmi cenné svědectví o krutostech, kterých se během obsazování Tibetu a kulturní revoluce dopouštěli čínští vojáci na civilním obyvatelstvu, duchovních a inteligenci této himálajské země.

Z angličtiny přeložil Petr Bílek, 170x240 mm, váz., 420 stran

Steve Sem-Sandberg
Chudí v Lodži

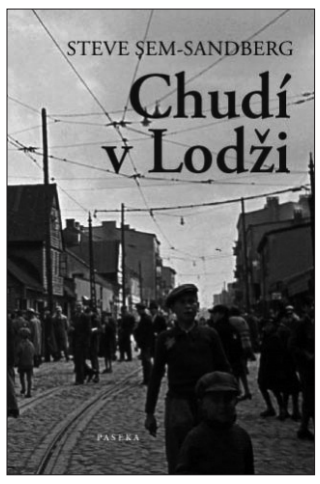

Do malého lodžského ghetta ve čtvrti Baluty soustředili za války nacisté na dvě stě tisíc Židů, z toho pět tisíc lidí z Čech. Autor provází čtenáře životem tohoto „města ve městě“ vystavěného na lži. Z obyvatel se stávají otroci pracující bezustání pro říši jejich vlastních vrahů, na smrt jdou tisíce dětí, nemocných a starých lidí, vlna transportů sílí, nahuštěné ghetto se vyprazdňuje, až se stane městem duchů. Kniha, podle kritiků nejlepší švédský román za posledních třicet let, se stala doma rychle bestsellerem, v roce 2010 získala Cenu Augusta Strindberga a byla nominována na prestižní Cenu Severské rady.

Ze švédštiny přeložila Dagmar Hartlová, 170x240 mm, váz., 528 stran

Ivo Tretera
Vzpomínky na Bohumila Hrabala a na život vůbec

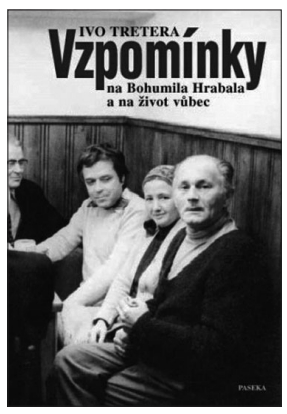

Paměti filosofa Iva Tretery jsou obrazem české intelektuální scény 2. poloviny 20. století. V popředí stojí spisovatel Bohumil Hrabal a okolo něj další osobnosti vědy, politiky a kultury. Na pozadí této „historické fresky“ můžeme sledovat například řádění normalizátorů na Filosofické fakultě UK a Filosofickém ústavu ČSAV. Poprvé jsou zde uveřejněny podrobnosti kolem likvidačního tažení proti profesorům L. Tondlovi a K. Kosíkovi. Ze všeho nejzajímavější je však bohatý, nejednou i dramatický život samotného autora.

170x240 mm, váz., 468 stran

Pavel Bělina, Jiří Kaše, Jiří Mikulec, Irena Veselá, Vít Vlnas
Velké dějiny zemí Koruny české IX.

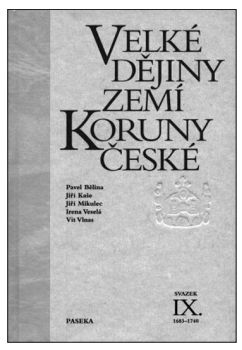

Devátý díl Velkých dějin zemí Koruny české je věnován období let 1683–1740, kdy se události ve sféře zahraniční politiky projevovaly na zmíněném teritoriu víceméně pouze zprostředkovaně. To byl jeden z vážných důvodů mimořádného rozmachu barokní kultury (zejména výtvarné a hudební) a odrazilo se to v nejrůznějších vnějších projevech i sociálně psychologických a ideových souvislostech převládajícího životního stylu doby.

145x205 mm, váz., 860 stran

Galway Kinnell
Proč litovat?
Výbor z básní 1964–2006

Nový výbor z tvorby jednoho z nejvýznamnějších současných amerických básníků navazuje na svazek *Věci, o kterých s nikým nemluvím*, jenž Kinnella s velkým ohlasem představil jako svérázného pokračovatele whitmanovské tradice americké poezie a tvůrce meditativních a zároveň obrazově konkrétních děl, zamýšlejících se nad místem člověka ve světě přírodních dějů i nad smyslem vlastní existence a jejího neodvratného zániku.

Z angličtiny přeložil Antonín Přidal, 130x200 mm, váz., 136 stran

Květa Legátová
Želary

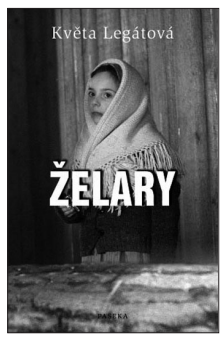

Realistické a nesentimentální líčení leckdy krutých osudů lidí z fiktivní beskydské vesnice zaujalo desetitisíce českých čtenářů a kniha, rok po vydání vyznamenaná Státní cenou za literaturu, byla již přeložena do pěti jazyků. Její titul nese i úspěšný film Ondřeje Trojana z roku 2003, natočený podle novely *Jozova Hanule*, jež sérii želarských příběhů uzavírá.

130x200 mm, brož., 304 stran

Květa Legátová
Jozova Hanule

V centru vyprávění knihy *Jozova Hanule* stojí osud mladé lékařky, ukrývající se v zapadlé horské vesnici před nacistickým pronásledováním, jež zde daleko od velkého města nachází hluboký milostný vztah k prostému vesnickému muži. Na motivy novely *Jozova Hanule* natočil režisér Ondřej Trojan film *Želary* (2003) a kniha již byla přeložena do deseti jazyků.

130x200 mm, brož., 120 stran

Herma Kennelová
Bergersdorf

Obyvatelé vesnice Bergersdorf na Jihlavsku (dnes Kamenná) vítají 15. březen 1939 jako den osvobození. Od tohoto okamžiku odvíjí autorka vyprávění o osudech obyčejných lidí zasažených „velkými“ událostmi. Po nezdařeném atentátu na Hitlera nastává zatýkání. Šéf berlínského Hlavního úřadu SS Gottlob Berger prohlašuje „svoji“ ves za SS-Dorf, tedy ves SS, a starosta Hondl se zaplétá s novou mocí. Když se v květnu 1945 karta obrací, nastupuje msta a nenávist Čechů.

Z němčiny přeložil Vladimír Pilát, 145x205 mm, váz., 344 stran

---

Knihy nakladatelství Paseka žádejte u svých knihkupců nebo na adrese:
Nakladatelství Paseka, obchodní oddělení, Chopinova 4, 120 00 Praha 2, tel.: 222 710 751-3, e-mail: paseka@paseka.cz
Aktuální informace o knihách nakladatelství Paseka a speciální měsíční nabídku vybraných titulů s výraznou slevou najdete na www.paseka.cz
Veškerou produkci nakladatelství Paseka obdržíte v Knihkupectví Fišer, Kaprova10, 110 00 Praha 1, tel. 222 320 730, e-mail: knihyfiser@knihyfiser.cz